

חוברת עבודה בתנ"ך

מלווה תהליך למידה

שכבה ח'

שמי: _____

כיתה: _____

מהדורה פנימית בלבד, שנה"ל תשפ"ו, 2025-2026 ©

מהדורה חמישית, פנימית, לא להפצה מחוץ לביה"ס, 07.2025

עריכה, כתיבה וסיכום : צוות תנ"ך חט"ב גינסבורג ©

יעוץ פדגוגי : ד"ר ענת ברבי

המידע נלקח מאתרים : ויקיפדיה, תנ"ך בקליק, 929, אתר תנ"ך ממלכתי

תוכן העניינים

מבוא	4
תכנית ודרישות הלימודים	5
תכנית ההערכה	7
שופטים	10
חטאי דוד המלך	17
עלייתו ונפילתו של שלמה המלך	30
סיפורי אליהו	62

מבוא

תלמידים ותלמידות יקרים,

לפעמים נדמה שהתנ"ך שייך לעולם רחוק מאוד, אבל כשנכנסים אל הסיפורים שבו, מגלים עד כמה הם נוגעים גם לחיים שלנו היום: יחסים מורכבים, בחירות קשות, שאלות של צדק, מוסר, חברות ומשפחה.

החוברת שבידיכם נכתבה כדי ללוות אתכם במהלך השנה בלמידה, להאיר את הפרקים שנעסוק בהם, ולעזור לכם להבין טוב יותר את הסיפורים והדמויות שמרכיבים את ההיסטוריה של עם ישראל.

בלימודי התנ"ך בשכבת ח' נעמיק בפרקים מרתקים, נכיר דמויות עוצמתיות, ונחשוב יחד אילו מסרים ולקחים אפשר לקחת מהעבר אל חיינו היום. הלימוד ייתן לכם הזדמנות לא רק להכיר עובדות וסיפורים, אלא גם לפתח חשיבה עצמאית, לשאול שאלות ולמצוא את הקול שלכם בתוך המסע הזה.

אנחנו, צוות התנ"ך בחטיבה, כאן בשבילכם לכל שאלה, מחשבה או התלבטות, ומאחלים לכם שנת לימודים משמעותית, מעשירה ומלאה בהשראה.

בהצלחה רבה!

צמית פרוזארוק רחלי רובין

חיים אריה כהנא רותית ככורי

צוות התנ"ך – שכבת ח', שנה"ל תשפ"ו

תכנית ודרישות הלימודים

תכנית הלימודים

מטרות/ נושא יחידת ההוראה	מושגים עיקריים	תכנון מחציות
שופטים	יהושוע, גדעון, שמשון	מחצית א'
שמואל ב', פרק י"א	חטא דוד ובת שבע	
שמואל ב', פרק י"ב	משל כבשת הרש	
שמואל ב', פרק ט"ו-י"ח	מרד אבשלום	
מלכים א', פרק א'-ב'	המלכת שלמה וצוואת דוד	
מלכים א', פרק ג'	החלום בגבעון משפט שלמה	
מלכים א', פרק י'	ביקורה של מלכת שבא	
מלכים א', פרק י"א	חטאי שלמה וקריעת הממלכה מעליו הנבואה על פיצול הממלכה	מחצית ב'
מלכים א', פרק י"ב	ההמלכה והדילמה של רחבעם מרד שבטי ישראל ופילוג הממלכה המהפכה הדתית של ירבעם	
מלכים א', פרקים : ט"ז, י"ז	מלכות עמרי ואחאב בישראל (פרק : ט"ז, פסוקים : כ"ג – ל"ג) מלחמת אליהו באחאב ובעובדי האלילים ניסי אליהו	
מלכים א', פרק י"ח	מעמד הר הכרמל	
מלכים א', פרק כ"א	סיפור כרם נבות	

דרישות הלימודים

- א. ספר תנ"ך מלא, ללא פירושים בהוצאת קורן – המעלות (בלבד), בגודל בינוני ומעלה.
כל תלמיד.ה מחויב שיהיה לו ספר תנ"ך בכל שיעור. ספר התנ"ך ילווה אתכם עד הבגרות בתיכון
← יש לרשום שם מלא וכיתה על התנ"ך !
- ב. מחברת למקצוע התנ"ך
- ג. חוברת מלווה תהליך למידה (עם שם מלא)
- ד. נוכחות מלאה בשיעורים וביצוע המטלות לפי הוראת המורה המלמד
- ה. חזרה על הנלמד לפני כל אירוע הערכה
- ו. הגשת הערכה החלופית בזמן

בהצלחה !

תכנית הערכה

שנת הלימודים מחולקת לשתי מחציות, ולכל מחצית יש תכנית הערכה משלה שחשוב לעמוד בה.

אם תלמיד לא הגיע למבחן או להערכת ביצוע, הוא חייב לגשת למועד ב'.

השלמה או תיקון של מבחן או בוחן יתבצעו רק בתיאום עם המורה המלמד.

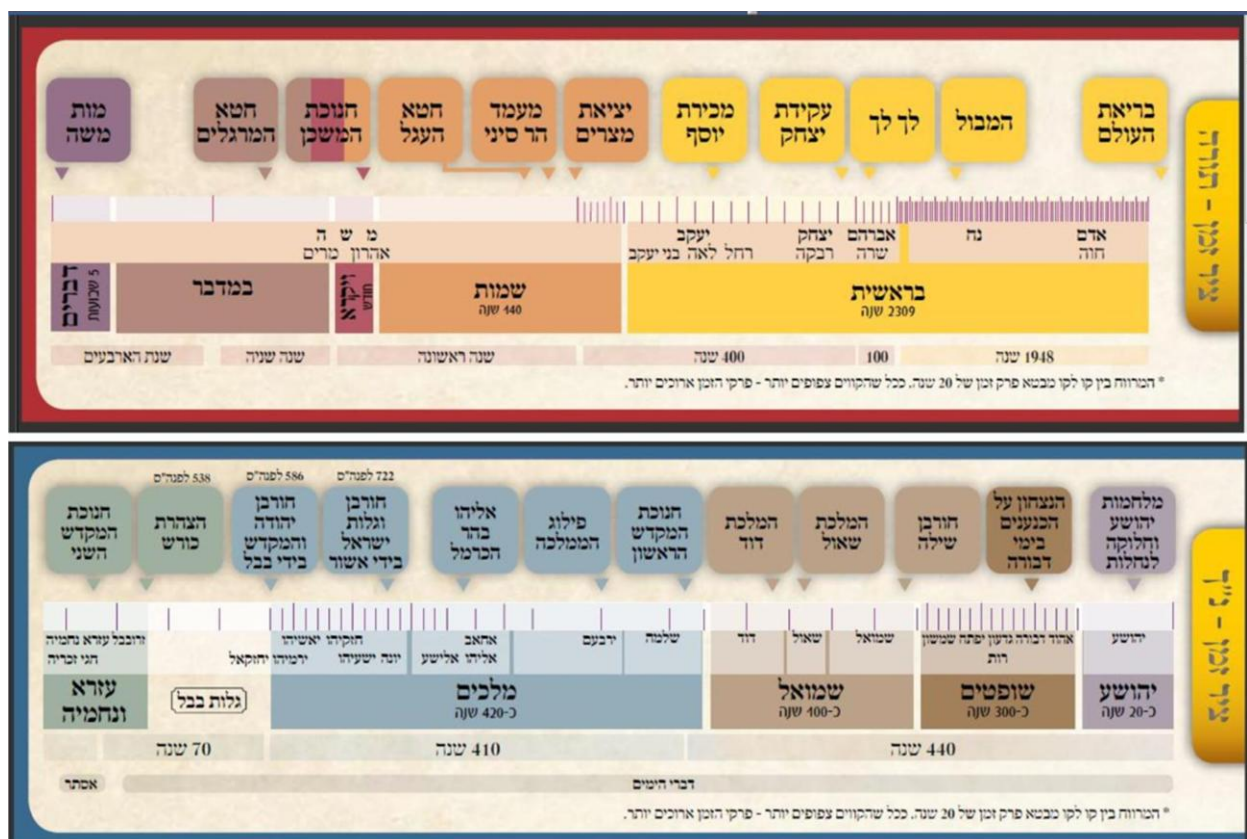
אם במהלך המחצית יינתנו כמה בחנים – הציון הסופי ייקבע לפי ממוצע או לפי החלטת המורה, אבל המשקל הכולל של הבחנים לא ישתנה.
כל ציון של הערכה או בוחן יוזן למערכת משוי"ב עד שלושה שבועות ממועד ביצוע המבחן או הגשת המשימה.

טבלת הערכה

המחצית	אירוע הערכה	משקל	הארות
א'	סמינר סיפורי התורה	20%	שבוע מרכז
	מבחן	45%	הודעה מראש על החומר
	בחנים	15%	מיקוד חומר
	הערכה חלופית	10%	פרטים בהמשך
	תלמידאות	10%	הבאת ציוד, יחס למקצוע
ב'	בחנים	25%	מיקוד חומר
	מבחן	45%	הודעה מראש על החומר
	הערכה חלופית	20%	פרטים בהמשך
	תלמידאות	10%	הבאת ציוד, יחס למקצוע
שנתי	שקלול המחציות	100%	

ערעור על ציון

אם תלמיד או תלמידה חושבים שנפלה טעות בציון שקיבלו, או שיש להם סיבה טובה לבקש שינוי, אפשר להגיש ערעור. הערעור צריך להיעשות רק בכתב ובו יש להסביר בצורה ברורה למה מבקשים לבדוק את הציון שוב. את הערעור יש להגיש עד שבוע ממועד קבלת הציון. אם תשובת המורה לא מספקת, אפשר לפנות לרכזת המקצוע. החלטת הרכזת תהיה הסופית.

(ציר הזמן התנ"כי)

הקדמה

במהלך השנה בלימודי התנ"ך נצא למסע מרתק בין פרקים ודמויות מרכזיות ונעקוב אחר סיפוריהם של מנהיגים, שופטים ומלכים שהשפיעו על גורל העם.

נתחיל בימי יהושע בן נון, המנהיג שהוביל את בני ישראל אל ארץ כנען, כבש ערים מרכזיות כמו יריחו, וחילק את הארץ לשבטים. נלמד על אומץ לבו, על נאמנותו לחזון ה', ועל הדרך שבה הנהיג את העם במעבר מהמדבר אל הארץ המובטחת.

נמשיך אל תקופת השופטים ונפגוש את גדעון, מנהיג צנוע שהוביל את ישראל לניצחון על מדין בעזרת כוח מצומצם, מתוך אמונה וביטחון בעזרת ה'. נשוחח על בחירותיו, מנהיגותו והמסרים הערכיים מסיפורו. נפגוש גם את שמשון – השופט בעל הכוח הפיזי האדיר, שסיפור חייו משלב רגעים של גבורה לצד חולשות אנושיות. נתבונן בהחלטותיו ונבחן כיצד הן השפיעו עליו ועל העם.

משם נעבור לימים של דוד המלך: נעסוק בסיפורו עם בת שבע, במשל כבשת הרש של נתן הנביא, ובאירועי מרד אבשלום – אחד האתגרים הקשים במלכותו.

נמשיך אל שלמה המלך: נלמד על משפט שלמה המפורסם שהפגין חכמה ותבונה, על מפגשו עם מלכת שבא, ועל חטאיו בסוף מלכותו. נסיים בקרע בממלכה בימי רחבעם, שהוביל להיווצרות שתי ממלכות – יהודה וישראל.

דרך כל הסיפורים נבחן את דמויות המנהיגים, את ערכיהם ואת הדרך שבה בחירותיהם עיצבו את גורל העם, ונחשוב יחד אילו לקחים נוכל לקחת לחיינו כיום.

שופטים

יהושע בן נון

תעודת זהות

צפייה בסרטון:

את מי יהושע מחליף ? _____
איך יהושע מבסס את מעמדו ? _____

איזה ערים יהושע כבש ? _____
מי/מה עזר ליהושע בכיבושים ? _____

איזה ברית נכרתה עם הנבעונים ? מדוע ? _____

כיצד יהושע ניצח במלחמה ? _____

פרטים אישיים

שבת: _____

תכונה בולטת: _____

פעולות מיוחדות שעשה

הפעולה שהרשימה אותי ביותר.

מדוע ?

יהושע בן נון

השלימו במפה את שמות השבטים

יהושע ואלעזר מתחילים בחלוקת הנחלות
 "ואלה אשר נחלו בני ישראל בארץ כנען אשר
 נחלו אותם אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי
 אבות המטות לבני ישראל".
 מבחינת המיקום : יהודה ובני יוסף (אפרים
 ומנשה) מרכזיים, בני השפחות רחוקים מן
 המרכז (דן, נפתלי, גד, אשר), הבכורים נמצאים
 ביחד (ראובן, גד, מנשה, דן).
 לשבט לוי אין נחלה.

מפת הנחלות

בחרו אחד האתרים בקישור
 בברקוד והציגו אותו.

שם האתר: _____

בשבט: _____

מיקום בארץ: _____

תיאור המקום ומאפיינים ייחודיים:

גדעון השופט

תעודת זהות

צפייה בסרטון:

פעולות גדעון

מעשה מדיני:
מלחמה במדינים

מעשה דתי

בקרב עם המדינים:

לפני היציאה לקרב:

פרטים אישיים

מקום:

שבט:

תכונה בולטת:

פעולות מיוחדות שעשה

הפעולה שהרשימה אותי ביותר.
מדוע ?

גדעון השופט

הגדירו מהו מע"ן והסבירו כיצד נוצר.

באיזה מעיין מתרחש הסיפור ? כתבו איפה נמצא ומה מיוחד בו.

הגדירו מהו עמק והסבירו כיצד נוצר.

באיזה עמק מתרחש הסיפור ? כתבו איפה נמצא ומה מיוחד בו.

שמשון הגיבור

תעודת זהות

המעשה שהרשים אותי ביותר.
מדוע ?

פרטים אישיים

מקום:

שבט:

תכונה בולטת:

מעשי שמשון

תכונותיו של שמשון:

אמיץ

חזק פיזית

אהבת נשים

אימפולסיביות

אומן התעתוע

קישור לחדר בריחה

צפייה בסרטון:

מי שלט על בני ישראל ?
מה התכונה העיקרית של שמשון ?

מה נתן לו את כוחו ?
מה היתה המטרה של דלילה ? האם הצליחה ?

כיצד שמשון סיים את חייו ?

שמשון הגיבור

סמנו במפה את הישובים של נשות שמשון: תמנה, עזה, שורק

הוסיפו את יבנה במפה.

איזה מקומות אתם מזהים שנשארו עד ימינו?

הסבירו את ההבדל בין נחל איתן לנחל אכזב.

ערכו סיכום על נחל שורק.

ערכו סיכום על עזה אז והיום.

צפו בסרטון וכתבו את שמות המקומות והסבירו כיצד קשורים לסיפור שמשון.

בחרו גיבויים/פתגמים וחברו משפטים בלשונכם:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins or other markings on the paper.

חטאי דוד המלך

חטא דוד ובת שבע	שמואל ב', פרק י"א
משל כבשת הרש	שמואל ב', פרק י"ב
מרד אבשלום	שמואל ב', פרק ט"ו-י"ח

שמואל ב' פרק י"א: חטא דוד ובת שבע

פתיחה (פס' א')

בפרק י"א מופיע סיפור דוד ובת שבע. הפרק נפתח בתיאור הרקע לסיפור, המתרחש בזמן המלחמה בעמון, כאשר הצבא נמצא במלחמה ואילו דוד נשאר בביתו.

החטא (פס' ב'-ה')

באחד הערבים דוד קם ממשכבו, והתהלך על גג ביתו וראה אישה יפיפייה מתרחצת על גג ביתה. הוא מברר מי האישה הזו ועונים לו שזוהי בת שבע, בת אליעם, אשת אוריה החיתי. דוד שולח שליחים להביא את בת שבע אליו. היא באה אליו והוא שוכב עימה. והזמן מבחינת המחזור הביולוגי של גופה היה שהיא בדיוק סיימה את ימי המחזור, ימי הטהרה וטבלה והיטהרה כשדוד ראה אותה מתרחצת. לאחר שהיו ביחד בת שבע שבה לביתה וכעבור כמה זמן היא שולחת לדוד מסר שהיא בהריון. מכיוון שכשהייתה אתו היא בדיוק נטהרה מטומאתה וכך בת שבע ידעה שההיריון הוא מדוד ולא מאוריה.

שלושת הניסיונות להפגיש את אוריה עם בת שבע ומותו של אוריה (פס' ו'-כ"ה)

דוד ששומע על ההיריון מבין שהוא צריך לפעול. הוא שולח אל יואב מסר שישלח אליו את אוריה החיתי. יואב שולח את אוריה החיתי אל דוד ודוד שואל אותו על שלום יואב, שלום העם ושלום המלחמה. לאחר מכן הוא מצווה עליו לרדת לביתו ולרחוץ רגליו. אוריה יוצא מהמלך ואחריו יוצאת משלחת עבדי המלך שירגלו אחרי אוריה ויעדכנו את דוד לאן אוריה הלך. אוריה לא שב לביתו אלא שוכב בפתח בית המלך, המקום שעבדי דוד יושבים. עבדי דוד מספרים לו על כך שאוריה לא הלך לביתו ודוד קורא שוב לאוריה ושואל אותו מהי הסיבה שלא ירד אל ביתו לאחר שבא מדרך ארוכה? אוריה עונה לדוד ואומר לו: ארון ה', עם ישראל ויהודה יושבים בסוכות. יואב ועבדי דוד פזורים בשטח המלחמה ואני אבוא אל ביתי לאכול, לשתות ולשכב עם אשתי? הוא נשבע בשמו של דוד ואומר שלא יעשה דבר כזה. דוד אומר לו שישב גם היום בירושלים ומחר ישלח אותו בחזרה למלחמה. אוריה נשאר באותו היום בירושלים וגם למחרת ודוד קורא לו לאכול אתו והוא מאכיל, משקה ומשכר אותו. כשאוריה יוצא בערב מדוד כשיכור הוא לא הולך לאשתו אלא שב למגורי עבדי דוד. בבוקר, לאחר שדוד רואה שלא הצליח בניסיונותיו לשלוח את אוריה אל בת שבע אשתו הוא כותב מכתב שבו רשום לשים את אוריה בחזית המלחמה, היכן שהסכנה היא גדולה מאוד ומצווה שלא יהיו מאחוריו לצורך הגנה כדי שאוריה ימות שם.

יואב מקבל את המכתב וכשהוא מגיע להילחם עם אנשי העיר הוא שם את אוריה היכן שנמצאים כל גיבורי הצבא. אנשי העיר יוצאים להילחם מול חיילי ישראל ובמלחמה הזו נופלים מעבדי דוד ואיתם גם אוריה החיתי.

יואב שולח שליח לעדכן את דוד בכל אירועי המלחמה והוא מדגיש בפניו שכשיסיים לספר על כל אירועי המלחמה אם יראה שדוד מתחיל לכעוס ויגיד לו איך קרה שנלחמו צמוד לחומה של העיר? הרי כבר היה אירוע בעבר שלוחם חזק מאוד נלחם בחומה של העיר תבץ (עיר הקרובה לעיר שכם) ואישה שאינה מיומנת בתכסיסי מלחמה הרגה אותו כי השליכה מעל החומה אבן ריחיים כבדה על ראשו. ולכן איך הם לא למדו מהאירוע הזה ולא נשמרו? במצב כזה שמיד יספר לדוד שגם עבדך, אוריה החיתי מת.

השליח הולך אל דוד ומספר לו את כל הדברים שמסר לו יואב לומר. הוא מתאר לדוד כיצד אנשי העיר הגיעו אליהם לשדה ונלחמו איתם וגברו עליהם עד שהגיעו לפתח העיר [היכן שנמצאת חומת העיר] ושם מתו מעבדי דוד ואיתם עבדו של דוד, אוריה החיתי מת.

דוד שומע את דברי השליח ואומר לו למסור ליואב שלא ירגיש רע בעקבות מה שקרה במלחמה כי כך זה במלחמה. כל סוגי האנשים עלולים למות. תפעיל יותר לחץ ותחזק את מלחמתך על העיר והרוס אותה. ומחזק את ידי יואב.

בת שבע סופדת לבעלה ומיד לאחר האבל דוד נושא אותה לאישה והיא יולדת לו בן (פס' כ"ו- כ"ז)

לאחר שאוריה מת, בת שבע אבלה על מות בעלה, ודוד אוסף אותה אליו: "וַתִּשְׁמַע אִשְׁתּוֹ אוֹרִיָּה כִּי מָתָה אוֹרִיָּה אִשְׁתּוֹ וַתִּסָּפֵד עַל בְּעָלָהּ. וַיַּעֲבֹר הָאֵבֶל וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיֹּאסְפֶהָ אֵלָּהּ בֵּיתוֹ וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ בֶּן וַיֵּרַע הַדָּבָר אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד בְּעֵינֵי ה' (כ"ו-כ"ז). הביקורת כלפי דוד מופיעה רק בסוף הסיפור: "וַיֵּרַע הַדָּבָר אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד בְּעֵינֵי ה'".

=====

שאלות לשמואל ב' – פרק י"א

1. מה עושה דוד לאחר שהוא רואה את בת שבע מתרחצת, ומה התוצאה של מעשיו?

2. למה אוריה החיתי מסרב ללכת לביתו כאשר דוד מאפשר לו זאת?

3. כיצד ניסיונותיו של דוד לגרום לאוריה לשוב לביתו מדגישים את הפער בין נאמנותו של אוריה לבין התנהגותו של דוד?

4. כיצד מותו של אוריה משמש פתרון לבעיה שדוד נתקל בה, ומה זה מלמד על דרך פעולתו של דוד?

5. מדוע לדעתכם מופיעה ביקורת על דוד רק בסוף הפרק? האם לדעתכם נכון להצניע את הביקורת או שהייתם מעדיפים שתופיע מוקדם יותר?

6. האם ניתן להצדיק את מעשיו של דוד? מה הייתם אומרים לו אילו הייתם יכולים לדבר איתו באותו הרגע?

7. קראו את הפרק ובחרו שורש או מילה מנחה בפרק.
א. מהי מילה/שורש מנחה ומה מטרתה?

ב. מהי המילה/השורש שבחרתם ומה היא מדגישה?

שמואל ב' פרק י"ב – משל כבשת הרש

לאחר חטאו של דוד עם בת שבע ומותו של אוריה החיתי, אלוהים שולח את **נתן הנביא** לדוד עם משל.

משל כבשת הרש (פס' א'–ו')

נתן מספר לדוד על שני אנשים שגרים בעיר אחת – עשיר ועני. לעשיר היו הרבה כבשים ובקר, ולעני הייתה רק כבשה אחת קטנה שאהב מאוד. כשבא אורח לבקר את העשיר, הוא לא רצה לקחת מאחד מכבשיו, אלא גזל את כבשת העני והגיש אותה לאורח.

כשדוד שומע את המשל – הוא מתרגז מאוד וקובע: "בן מוות האיש הזה!" וגם אומר שעליו לשלם פי ארבע על מה שלקח. באותו רגע, נתן פונה אליו ואומר: "אתה האיש!".

תוכחת הנביא (פס' ז'–י"ד)

נתן מסביר לדוד שה' נתן לו כל כך הרבה – ממלכה, כוח, נשים – והוא בחר דווקא לקחת את אשת אוריה, ולא רק זאת, גם דאג למותו. נתן מודיע לדוד בשם ה' שחבר (=מלחמות וסבל) לא תסור מביתו לעולם. למרות התוכחה הקשה, דוד לא מתווכח או מנסה להצדיק את מעשיו, אלא מודה: "חטאתי לה'". ה' סולח לו ולא ממית אותו, אך גוזר עונש: **הילד שנולד מהחטא ימות.**

מחלת הילד, מותו ולידת שלמה (פס' ט"ו–כ"ה)

הילד שנולד לבת שבע חולה מאוד. דוד מתפלל, צם, שוכב על הארץ ומתאבל, בתקווה שהילד יחיה. לאחר שבעה ימים הילד מת. כשדוד שומע זאת, הוא קם, מתרחץ, מחליף בגדים, מתפלל ואוכל. כששואלים אותו מדוע הוא נרגע רק אחרי שהילד מת, הוא מסביר: "כל עוד הילד חי, הייתה תקווה. עכשיו כשהוא מת, אין טעם להמשיך להתאבל – אני לא יכול להחזיר אותו".

לאחר מכן דוד מנחם את בת שבע ונולד להם ילד נוסף – **שלמה**. ה' אוהב את הילד ונותן לו שם נוסף: **ידידיה** (כלומר: אהוב ה').

סיום המלחמה בבני עמון (פס' כ"ו–ל"א)

בזמן שכל זה קורה, המלחמה בבני עמון נמשכת. יואב, שר הצבא, נלחם ומנצח את העיר רבת עמון, ושולח לדוד לבוא להשלים את הניצחון, כדי שהוא – המלך – יקבל את הקרדיט על הכיבוש. דוד אכן בא, כובש את העיר, לוקח את הכתר ואת השלל הרב, ומעניש את תושבי העיר בחומרה. כך מסיימת ממלכת דוד את המלחמה.

=====

שאלות לשמואל ב' – פרק י"ב

1. מהו הסיפור שנתן הנביא מספר לדוד? מה הייתה תגובתו של דוד לסיפור?

2. מהו הנמשל ומהו המשל בפרק זה? רשמו כיצד הדמויות במשל של נתן הנביא קשורות לסיפור שקרה בפרק י"א.

3. כיצד מגיב דוד כשנתן אומר לו: "אתה האיש"? ומה אתם לומדים מהתגובה שלו?

4. מה העונש שמקבל דוד בעקבות חטאו?

5. למה לדעתכם בחר נתן לספר סיפור (משל) ולא להאשים את דוד ישר? איך זה משפיע על דוד?

6. מה דעתכם על הדרך שבה דוד מתמודד עם מותו של הילד? האם הוא מגיב בצורה רגילה או יוצאת דופן?

7. איך הסיום של הפרק (כיבוש בני עמון) קשור לסיפור החטא? למה לדעתכם זה חשוב?

מרד אבשלום

לפני שנצלול ונלמד על מרד אבשלום חשוב להבין את הרקע שהוביל את בנו של דויד לבגידה בו. הרקע למרד אבשלום מתחיל בשמואל א' פרק י"ג:

שמואל ב' פרק י"ג – פרשת אמנון ותמר

פרשת אמנון ותמר היא אחד האירועים הטראגיים והמכוננים בבית דוד, והיא מהווה רקע מרכזי למרד אבשלום. הפרשה מתוארת בספר שמואל ב', פרק י"ג.

בעקבות חטא דוד עם בת שבע, ניבא לו נתן הנביא "לא תסור חרב מביתך עד עולם" (פרק י"ב פס' י').

בפרק י"ג מספר הכתוב על התגשמות הנבואה. המחבר קושר את סיפור האונס של תמר על ידי אמנון אחיה לסיפור דוד ובת שבע.

הדמויות בפרק:

- **תמר:** בתו של דוד המלך ואחותו משני הצדדים של אבשלום. היא מתוארת כאישה יפה, בתולה ותמימה.
- **אמנון:** בכור בני דוד, אחיה למחצה של תמר (מאם אחרת). הוא היורש המיועד למלוכה באותה עת.
- **יונדב בן שמעה:** דודנו של אמנון, "איש חכם מאוד" אך ערמומי ומרושע. הוא זה שנותן לאמנון את העצה לבצע את המעשה.

אמנון, בנו של דוד חשק בתמר, אחותו מצד אביו. הוא מזמין אותה אל ביתו כאשר מציג את עצמו כחולה. כאשר היא מגיעה לטפל בו, הוא אונס אותה באכזריות ואחר כך מגרש אותה. תמר הופכת להיות אישה פגועה ומבוזה שאינה יכולה להינשא עוד.

מעשה זה מכעיס את דוד "חרה לו מאד" אך הוא עובר על זה בשתיקה ולא עושה דבר. מעשה אמנון וחוסר התגובה של דוד מציתים שנאה עמוקה וטינה בלב אבשלום (אחיה של תמר) כלפי אמנון וכלפי אביו, שנאה זו תביא בסופו של דבר לרצח אמנון. אבשלום ירצח את אמנון ויברח לגשור.

חוסר המעש של דוד כשליט וכאב, והימנעותו מענישת אמנון על פשעו מחלישים את סמכותו של דוד בתוך משפחתו ובהדרגה גם בעיני העם ולימים יגרום למרד אבשלום בדוד.

שמואל א' פרק י"ד – החזרת אבשלום

אחרי 3 שנים של פרידה, דוד מתגעגע מאד לבנו אבשלום, אבל לפי החוק יש לכפר על דמו של הנרצח בהריגת הרוצח – מנהג גאולת הדם. יואב, מתערב להחזרת אבשלום לבית דוד ומגייס לשם כך אישה חכמה שמציגה בפני דוד משל שיפוטי. האישה החכמה מספרת לדוד שבעלה מת ובנה נרצח ועתה משפחתה רוצים לרצוח את בנה השני ע"פ מנהג גאולת הדם. האישה מספרת לדוד שהיא חוששת שאחרי שיהרגו את בנה השני לא תהיה המשכיות למשפחתה ולכן היא מרגישה חסרת תקווה. דוד מבטיח לאשה החכמה כי

בנה השני לא ייפגע. "אם ייפול משערת בנך ארצה". לאחר שפוסק דוד את פסיקתו, משכנעת האישה החכמה מתקוע את דוד לוותר על נקמת הדם של בנו. באמצעות המשל משתכנע דוד לסלוח לאבשלום על רצח אמנון. אבשלום מוחזר לירושלים ודוד מסרב לראות את פני אבשלום.

שמואל ב' פרק ט"ו – תחילת מרד אבשלום ובריחת דוד

חזרתו של אבשלום לירושלים לא החזירה את השלום ואת השלווה למשפחת דוד. אבשלום מכין ביסודיות ובדקדקנות מרד כנגד דוד אביו כדי לרשת את כסאו בעודו בחייו. פרק ט"ו בספר שמואל ב' הוא נקודת מפנה דרמטית בסיפור דוד המלך. בפרק זה אנו עדים לפריצת מרד אבשלום נגד אביו, דוד, ולבריחתו של המלך מירושלים.

אבשלום רוכש את לב העם (פס' א'-ו')

לאחר שאבשלום שב לירושלים מגלותו בגשור (שם ברח אחרי שרצח את אמנון אחיו), הוא מתחיל לתכנן את המרד באביו. הוא פועל באופן מתוחכם כדי לגנוב את לב אנשי ישראל:

- **הופעה מרשימה:** אבשלום מציג את עצמו בפאר והדר עם מרכבה, סוסים וחמישים איש שרצים לפניו. הוא מנסה להרשים את העם ולהראות שהוא ראוי למלוכה.
- **הקשבה ופתרונות:** הוא עומד בשער העיר, מקום שבו העם מגיע למשפט ולדיון בענייניו. כאשר אנשים מגיעים לדוד המלך עם תלונות וסכסוכים, אבשלום ניגש אליהם, מקשיב לטענותיהם ומביע צער על כך שאין מי שישמע אותם מטעם המלך. הוא אף מבטיח שאילו הוא היה שופט, היה עושה צדק לכל אחד.
- **צניעות מזויפת:** כאשר אנשים באים להשתחוות לו, הוא מקרב אותם ומנשק אותם. בכך הוא יוצר קשר אישי ואוהד עם העם, ומשדר תחושה של צניעות וקרבה, בניגוד אולי לריחוק שחשו מהמלך דוד.

בפעולות אלו, אבשלום הצליח לרכוש לעצמו תמיכה רחבה בקרב העם, והם החלו להעדיף אותו על פני דוד.

המרד פורץ בחברון (פס' ז'-י"ב)

לאחר ארבע שנים של הכנות, אבשלום חש שהגיע הזמן לפעול.

- **תחבולה:** אבשלום מבקש מדוד רשות ללכת לחברון (עיר מרכזית של שבט יהודה, מקום המלכתו של דוד, עיר הולדתו של אבשלום) כדי לקיים נדר שנדר ה'. דוד, שאינו חושד, מאפשר לו ללכת.
- **ההכרזה על המרד:** בחברון, אבשלום שולח מרגלים לכל שבטי ישראל, שיכריזו: "כשמעכם את קול השופר, ואמרתם מלך אבשלום בחברון!" הוא מצרף אליו מאתיים איש מירושלים שהלכו עמו בתום לב ולא ידעו על כוונתו, וכן את **אחיתופל הגילוני**, שהיה יועצו החכם והנאמן ביותר של דוד. הצטרפותו של אחיתופל הייתה מכה קשה לדוד וחזקה משמעותית את המרד.

כשהשמועה על המרד מגיעה לדוד המלך, הוא מגיב בהלם ובחשש גדול:

1. **החלטה לברוח:** דוד מחליט לברוח מירושלים מיד, כדי למנוע שפיכות דמים בעיר הקודש. הוא מורה לכל ביתו וצבאו לצאת מירושלים במהירות.
2. **הנאמנים והבוגדים:** בדרכו, דוד פוגש את נאמניו:
 - **איתי הגיתי:** שר צבא זר ששירת את דוד, ואף על פי שדוד הציע לו לחזור על עקבותיו, איתי נשבע אמונים לדוד: "כי אם במקום אשר יהיה שם אדוני המלך, אם למוות אם לחיים, כי שם יהיה עבדך!".
 - **הלוויים והארוֹן:** הלוויים נושאים את ארון ה' מבית המקדש, אך דוד מורה להם להחזיר את הארון לירושלים, באמונה שאם ה' יחפוץ, הוא יחזיר אותו לביתו.
 - **צדוק ואביתר הכהנים:** שני הכהנים הראשיים נשארים עם דוד, ודוד שולח אותם בחזרה לירושלים כדי שישמשו כמרגלים בחצר אבשלום. הם וילדיהם (אחימעץ ויהונתן) ישמשו כצינור להעברת מידע.
3. **חושי הארכי:** ידידו הנאמן של דוד, חושי, פוגש את דוד אבל וקורע את בגדיו. דוד שולח אותו בחזרה לירושלים עם משימה קריטית: **להעמיד פנים שהוא נאמן לאבשלום**, ועל ידי כך **לסכל את עצת אחיתופל** החכם, שכן דוד ידע שעצתו של אחיתופל מסוכנת ויעילה.
4. **מסע הבריחה:** דוד ופמלייתו יוצאים מירושלים בכאב ובהשפלה, עולים בדרך העולה "בכי המעלות", בוכים ומכסים את ראשיהם כאות אבל.
5. **דוד בורח מירושלים** כדי למנוע פגיעה ושפיכות דם של תושבי העיר.

מסקנות עיקריות מהפרק:

- **ערמומיות אבשלום:** אבשלום מציג את עצמו כמנהיג כריזמטי וקשוב לעם, ובכך משיג תמיכה רחבה.
- **השפעת אחיתופל:** הצטרפות אחיתופל למרד מדגישה את חומרת המצב ואת האיום האמיתי על שלטון דוד.
- **מנהיגות דוד:** למרות המצב הקשה, דוד מפגין מנהיגות רוחנית (מחזיר את ארון ה'), צבאית (מונע שפיכות דמים בעיר) ומודיעינית (שולח את חושי כמרגל).
- **הבגידה והנאמנות:** הפרק מציג ניגוד חריף בין הבוגדים בדוד (בראשם אחיתופל) לבין הנאמנים שבוחרים ללכת אחריו גם בשעת משבר (איתי, צדוק, אביתר, חושי).

פרק זה מכין את הקרקע לקראת שיאו של המרד בפרקים הבאים, כאשר דוד מנסה לאסוף כוחות ולהתמודד עם האיום מצד בנו.

שאלות לשמואל ב' – פרק ט"ו

1. לפי פס' א'-ו', כיצד ניסה אבשלום לרכוש את לב העם?

2. מה משמעות הביטוי "ויגנב את לב העם"?

3. בפס' ז'-ח' אבשלום משכנע את דוד לתת לו ללכת לחברון. מדוע בוחר אבשלום את חברון?

4. כתבו – מי תומך בדוד ומי בוגד בדוד ומדוע?

5. על פי המידע בפרק, מדוע דוד בורח מירושלים?

6. מה תפקידו של חושי הארכי?

שמואל ב פרק יח' – מהלך המרד ותוצאותיו

אבשלום מכריז על מרד במלכות דוד ובעקבות כך דוד בורח מירושלים לעיר מחניים שבעבר הירדן המזרחי. אבשלום ותומכיו מיהרו לתפוס את עיר הבירה ירושלים, אך לא ניצלו את ימי המנוסה של דוד כדי להכניעו ובכך אפשרו לו פרק זמן כדי לארגן רשת ריגול ביהודה ותומכים מקרב שליטי עבר הירדן המזרחי. הסיבה להתמהמהות אבשלום נעוצה בעצתו של חושי הארכי, יועצו של דוד, שדוד השאירו למטרה זו (כסוכן בשטח שנועד להכשיל את אבשלום). חושי שכנע את אבשלום לחכות עד שיצטרפו אליו כל ישראל מן ועד באר שבע מה שמאפשר לדוד להימלט מירושלים. בניגוד לעצת אחיתופל שהייתה לתקוף ולהרוג את דוד באופן מהיר ומידי. אבשלום לא קיבל את עצת אחיתופל.

עצת אחיתופל הוא מושג לשוני שמשמעותו עצה רעה ומכשילה.

ההכנות ללחימה באבשלום (פס' א'-ה')

דוד מחלק את הצבא לשלוש זרועות שאמורות להילחם עם הצבא הגדול של אבשלום. דוד מעוניין להילחם גם הוא, אך העם מונע זאת ממנו. דוד מצווה בפירוש את הלוחמים להיזהר עם אבשלום בנו: "לֹאֲטָ לִי לַנֶּעֶר לְאַבְשָׁלוֹם" (פס' ה').

הלחימה (פס' ו'-ח')

המלחמה מתחילה, ואנשי אבשלום ניגפים (מובסים) לפני אנשי דוד; 20,000 מהם מתים. הכתוב מעיד כי הלחימה באזור מיוער סייעה לאנשי דוד לנצח: "וַיִּכָּרֶב הַנֶּעֶר לְאַחַל בָּעֵם מֵאַשֵּׁר אֶכְלָה הַחֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא" (פס' ח'). הסכנות שביער, החיות הרעות ועוד פגעו בלוחמים יותר מאשר חרב אנשי דוד.

תפיסת אבשלום ורציחתו (פס' ט'-י"ח)

אבשלום הגיע למערכה אך בגלל שערור הארוך הוא נתקל בבעיה: "וַיִּחְזַק רֹאשׁוֹ בְּאֵלָה וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וַחֲפָרְדָּ אֲשֶׁר תַּחֲתָיו עָבַר" (פס' ט'). אבשלום נמצא בין שמים וארץ, ושערו הסתבך בעץ. השמועה על כך מגיעה ליואב והוא בלי להתחשב בבקשת דוד מחסל את אבשלום על מנת להסיר את האיום של אבשלום על הממלכה.

דוד מקבל את הידיעה על מות אבשלום (פס' י"ט-ל"ב)

כעת יש להודיע למלך על גורל המלחמה. אחימעץ (יועצו של דוד) מעוניין לרוץ לדוד אך יואב מבקש שהוא לא ילך אלא דווקא הנער הכושי. הנער הכושי רץ אל דוד ובסופו של דבר גם אחימעץ. הרגישות כאן ברורה, ואחימעץ מבין שעדיף לדחות את ההודעה על מות אבשלום כמה שיותר, ולדווח על כך בעדינות. אחימעץ מצליח לעקוף את הנער הכושי, אך הנער מספיק להגיע תוך כדי דברי אחימעץ. דוד שואל אותו האם אבשלום חי, והנער הכושי עונה: "וַיֹּאמֶר הַכוּשִׁי יְהִי כְנֻעַר אֲבִי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ וְכָל אֲשֶׁר קָמוּ עָלָיָה לְרָעָה" (פס' ל"ב).

דוד מתאבל על בנו אבשלום. דוד אינו מתייחס לאבשלום כאל אויב מר ואכזר אלא כאל בנו הצעיר והאהוב העושה טעויות מחמת גילו הצעיר.

שאלות לשמואל ב' – פרק י"ח

1. היכן התרחשה המלחמה?

2. קראו פס' א'-ה' וענו :

א. מה ציווה דוד את מפקדי הצבא לגבי אבשלום?

ב. מה הציווי של דוד מלמד על יחסו לבנו למרות המרד?

3. מה היו תוצאות המרד?

4. מדוע הפר יואב את פקודת דוד?

5. כיצד מגיב דוד על בשורת מותו של אבשלום?

שמואל ב' פרק י"ט – אבלו הכבד של דוד על מות אבשלום

אבל דוד על אבשלום (פס' א'-ה')

דוד מתאבל על בנו אבשלום שנרצח על ידי יואב: "וַיִּרְגֹז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל עֲלִית הַשָּׁעַר וַיִּבְכֶּה וְכֹה אָמַר בְּלִקְתּוֹ בְּנִי אֲבָשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי אֲבָשָׁלוֹם מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַחְתִּיךָ אֲבָשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי" (פס' א'). מסתבר שהאבל של דוד השפיע על כל העם: "וַתְּהִי הַתְּשֻׁעָה בַּיּוֹם הַהוּא לְכָל הָעָם כִּי שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר נֶעֱצָב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ" (ג). בסופו של יום העם חש כי המלחמה נכשלה, אף שלמעשה דוד ניצח.

יש להפסיק את האבלות! (פס' ו'-ט')

יואב פונה אל דוד כיוון שהוא מבין שהאבלות חייבת להיפסק: "וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל הַמֶּלֶךְ הַבַּיִת וַיֹּאמֶר הִבְשַׁתָּ הַיּוֹם אֶת פְּנֵי כָל עֶבְדֶּיךָ הַמִּמְלָטִים אֶת נַפְשָׁךְ הַיּוֹם וְאֶת נַפְשׁ בְּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְנַפְשׁ נְשִׁיךָ וְנַפְשׁ פְּלִגְשֶׁיךָ" (ו). יואב דורש מדוד להפסיק את האבלות ולשמח את העם. דוד יוצא אל העם וכל העם מתאגד סביב דוד: "וַיָּבֹא כָל הָעָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" (פס' ט').

השבת דוד למלכות (פס' י'-מ')

לאחר שדוד מתעשת - אפשר להשיב לו את המלכות. השבת המלכות נעשית בדרך ארוכה. ראשית, העם מחליט להשיב את דוד לכס המלוכה, ולאחר מכן דוד נפגש ומשוחח עם האנשים שדוד פגש במהלך מרד אבשלום, שעתה הם נוקטים עמדות שונות מאלו שנקטו במרד.

אביתר וצדוק הכוהנים

בזמן המרד היו צדוק ואביתר המרגלים של דוד בצד של אבשלום, והם העבירו מידע מאבשלום לדוד. גם כעת צדוק ואביתר משמשים צינור מידע, אך הפעם לצד ההפוך: מדוד אל העם. הם אמורים לפנות לאיש יהודה כדי לזרום, ולעמשא בן יתר כדי להכתירו לראש הצבא במקום יואב.

שמעי בן גרא

במרד אבשלום יצא שמעי בן גרא, בן למשפחת שאול, קילל את דוד וסקל אותו באבנים. כעת שמעי חוזר בו מקללותיו הנמרצות, מודה שהוא חטא ומקבל עליו את מרות דוד כמלך.

מפיבשת

ציבא, עבד מפיבשת, הגיע לדוד בזמן המרד, שיקר לדוד וטען שמפיבשת עבר לצד של אבשלום. דוד האמין לציבא והעביר לו את כל רכוש מפיבשת. כעת מפיבשת מגיע אל דוד ומסביר לו כי ציבא רימה אותו והוא עצמו לא היה חלק מהמרד. דוד אינו יודע למי להאמין ולכן מחלק את הרכוש - חציו למפיבשת וחציו לציבא.

ברזילי הגלעדי

ברזילי סייע לדוד בזמן שהותו בעבר הירדן המזרחי, בשעה שברח מאבשלום. דוד מעוניין לגמול לברזילי טובה בירושלים, אך הוא מסרב לעבור לשם מפאת גילו. בכל זאת הוא מלווה את דוד עד הירדן, ואז שב לביתו.

שאלות לשמואל ב' – פרק י"ט

1. בפס' א'-ה' מסופר על האבל של דוד ושל העם בעקבות מותו של אבשלום. צטטו שלושה ביטויים שמעצימים את תחושת האבל.

2. בשמואל ב' פרק יב פס' ט'-י' נתן הנביא גוזר עונש על דוד בגלל חטא דוד עם בת שבע. הסבירו כיצד פרקים יד'-יט' הם התגשמות עונשו של דוד?

3. בפס' י'-י"א נשמעים קולות שבטי המרכז והצפון המעוניינים להשיב את דוד לירושלים ומנמקים זאת, בשלושה נימוקים. צטטו והסבירו, מהם הנימוקים?

עלייתו ונפילתו של שלמה המלך

מלכים א', פרק א'–ב'	המלכת שלמה וצוואת דוד המרד של אדניה נתן, בת שבע ודוד מלכות שלמה וביסוסה	מל"א א'–י"א י"ב–ל"א ל"א–נ"ג, מל"א פרק ב'.
מלכים א', פרק ג'	מלכות שלמה וחוכמתו חלום שלמה בגבעון משפט שלמה	ה' – ט"ו ט"ז – כ"ז
מלכים א', פרק י'	ביקורה של מלכת שבא מלכת שבא במדרשים ובאגדות עם	א' – י"ג
מלכים א', פרק י"א	חטאי שלמה וקריעת הממלכה מעליו הנבואה על פיצול הממלכה	א' – י"ג כ"ו – מ"ג
מלכים א', פרק י"ב	ההמלכה והדילמה של רחבעם מרד שבטי ישראל ופילוג הממלכה המהפכה הדתית של ירבעם	א' – י"ד ט"ו – כ"ד כ"ה – ל"ג

מלכים א' פרק א' – המלכת שלמה וצוואת דוד

דוד המלך ואבישג השונמית (פס' א'–ד')

דוד המלך היה כבר זקן בן 70, וכבר לא הצליח להתחמם אפילו כשכיסו אותו בבגדים. עבדיו הציעו למצוא נערה יפה שתעבוד אצלו, תטפל בו, ותשכב לצדו כדי לחמם אותו. חיפשו בכל ארץ ישראל ומצאו את אבישג השונמית, שהייתה יפה מאוד. היא שירתה את המלך, אך דוד לא קיים איתה יחסים.

ניסיון ההמלכה של אדוניהו (פס' ה'–י')

בנו של דוד, אדוניהו בן חגית, רצה למלוך מבלי שדוד ידע. הוא התנהג כמלך: ארגן מרכבה, רכב, וחמישים אנשים שרצו לפניו. אביו אף פעם לא גער בו או עצר אותו. הוא היה יפה תואר, ונולד אחרי אבשלום (שגם ניסה למלוך במקומו של דוד) ובעצם אדניהו הוא הילד הגדול ביותר של דוד שנותר בחיים ולכן הוא רואה לנכון להכריז על עצמו כמלך. אדוניהו קיבל תמיכה מאביתר הכהן ויואב בן צרויה (שר הצבא), וארגן משתה גדול עם קורבנות, אליו הזמין את כל אחיו ואת אנשי הממלכה חוץ משלמה, בת שבע, נתן הנביא ובניהו בן יהוידע.

תוכנית ההצלה של נתן הנביא (פס' י"א–כ"ז)

נתן הנביא פנה לבת שבע (אמו של שלמה) והזהיר אותה שאם לא יפעלו – חייה וחיי בנה בסכנה, כי אדוניהו לא הזמין אותם. הוא הציע לה להיכנס אל דוד, להזכיר לו שנשבע לה ששלמה ימלוך אחריו, ולספר שאדוניהו ממליך את עצמו. הוא הבטיח לה שייכנס לחדר ויאשר את דבריה. בת שבע נכנסה אל דוד, האשימה אותו בכך שלא קיים את הבטחתו, והסבירה שכל העם מחכה לראות מי יירש אותו. היא הזהירה שאם לא יפעל אדוניהו יהרוג אותה ואת בנה. בזמן שדיברה, נתן הנביא הגיע ואישר את הסיפור.

החלטת דוד ומשיחת שלמה (פס' כ"ח-מ"א)

דוד קרא לבת שבע ונשבע לה ששלמה יומלך היום "כִּי כִּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בְּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה" (פס' ל'). הוא הורה לצדוק הכהן, נתן הנביא ובניהו בן יהוידע לקחת את שלמה על פרדת המלך, להורידו אל גיחון, למשוח אותו בשמן כמלך, לתקוע בשופר, ולהכריז "יחי המלך שלמה". אחרי המשיחה – שלמה יישב על כס דוד וימלוך תחתיו. זוהי נקודת המפנה של הפרק: תחילת הפרק נפתח בהיחלשות דוד גופנית ונפשית אך בהמשך הפרק כתוצאה מפעולות נתן הנביא ובת שבע דוד מתחזק ופועל כך שהוא לוקח שוב פיקוד על ממלכתו ומנהל אותה כרצונו. צדוק, נתן, בניהו וחיילי דוד לקחו את שלמה, הרכיבו אותו על פרדת המלך, ירדו לגיחון, משחו אותו בשמן, תקעו בשופר, והעם קרא "יחי המלך שלמה" בשמחה גדולה. קולות השמחה הגיעו לאדוניהו, שהיה באמצע משתה ההמלכה שלו. הוא שלח את יונתן בן אביתר לבדוק, וזה חזר עם הבשורה ששלמה נמשח למלך בציווי דוד.

פחדו של אדוניהו (פס' מ"ב-נ"ג)

כל האנשים שהיו באירוע של אדוניהו שומעים את דברי יונתן ונבהלים מאוד. הם מבינים שאם כך הם נחשבים כמורדים במלכות בכך שהם יושבים בהמלכת אדוניהו ולכן כולם בורחים מהר מהאזור והולכים כל אחד לדרכו. אדוניהו שמבין ששלמה מולך, חושש לחייו וכדי להציל נפשו הוא בורח אל המזבח ואוחז בקרניו. [פעולה זו של אחיזה בקרנות המזבח הייתה מצילה את האדם שעונשו מוות]. מספרים לשלמה המלך על מעשיו של אדוניהו ועל כך שאינו מוכן לזוז מהמזבח עד ששלמה ישבע לו שלא יהרגו והוא מעביר אליו מסר שבמידה ויתנהג כראוי מעתה ולא יחטא לו הוא לא ימות. אדוניהו מקבל את תשובת שלמה ובא אל שלמה ומשתחוה לפניו. שלמה מאשר לו לשוב לביתו.

מילה/שורש מנחה: מילה או שורש מנחה החוזרת בקטע ומטרתה להעביר מסר.

השורש מ.ל.כ – השורש חוזר פעמים רבות בפרק ומטרתו להדגיש את נושא הפרק: מי ימלוך לאחר דוד. הוא מתייחס לשאיפות אדוניהו, לחשש קרובי דוד ובת שבע, להמלכת שלמה ולפעולתו הראשונה כמלך. הביטוי המנחה "ישב על כיסא" – הביטוי חוזר כמה פעמים בצורות שונות בפרק ומדגיש את המתח בין אדוניהו ואלה המעוניינים שאדוניהו ימלוך לבין המעוניינים ששלמה ימלוך ומי בסופו של דבר נבחר לשבת על כסאו של דוד. [פסוקים: י"ג, כ"ד, כ"ז, ל', ל"ה, ל"ז, מ"ו, מ"ז, מ"ח].

אחיזה בקרנות המזבח:

כשאדם היה חוטא ועונשו מוות היה יכול ללכת למזבח ה' ולאחוז בקרניו. כל עוד הוא אחוז בקרנות המזבח היה אסור להרוג אותו [יש מקרים בודדים שהתורה מבדילה ואומרת שגם אחיזה בקרנות המזבח לא תציל את האדם]. אדוניהו שמבין ששלמה מולך בהוראת דוד והעם והשרים קיבלו את ההמלכה מבין שהוא נחשב כמורד במלכות ולכן עונשו מוות. כדי להציל את חייו הוא בורח למזבח ה' ואוחז בקרנות המזבח ומכריז שלא יצא משם אלא אם כן שלמה ישבע לו שלא יהרגו. שלמה ששומע את דבריו מאשר לו לצאת ללא עונש כל עוד מעתה לא ימרוד.

[פסוקים נ"ג-נ"ג]

פירושי מילים מהפרק:

מלטי נפשך - הצילי את נפשך	ויבקשו – ויחפשו
גיחון - ברכת מי השילוח	שונמית - ממקום שנקרא שונם
פרדה - סוסה מלכותית	מתנשא - מתפאר ומתגאה
נגיד - מלך	ולא עצבו - לא העציבו/ לא הכעיס אותו
הכרתי והפלתי - חייליו המובחרים של דוד	אמתך - שפחתך
בן חיל - חרוץ וזריז	לא ידעה - לא קיים איתה יחסי מין
טוב תבשר - תאמר דברים טובים	

=====

שאלות למלכים א' – פרק א'

1. קראו מלכים א' פרק א' פסוקים א'- י' ונענו על השאלות:
א. באילו דרכים מעביר כותב הספר את זקנת והיחלשות דוד?

- ב. כיצד ניתן לראות על פי המשך הפרק שדוד המלך למרות זקנתו עדיין חזק בממלכתו?

2. קראו מלכים א' פרק א' פסוקים י"ג- מ"ח ונענו על השאלות:
א. כתבו מהו הביטוי המנחה בפרק, מה משמעותו וכיצד הוא תורם להעמקת המתח בסיפור.

- ב. כתבו מיהם המתמודדים על המלוכה בפרק והביאו שתי תכונות שניתן ללמוד על כל אחד מהם מהפרק.

3. קראו מלכים א' פרק א' פסוקים נ'–נ"ג וענו על השאלות:

א. מהי הפעולה שעושה אדוניהו כששומע שדוד המליך את שלמה ומהי הסיבה לפעולותיו?

ב. האם תוכנית אדוניהו בפסוקים אלה הצליחה? בססו את תשובתכם על הכתוב.

ג. מהי דעתכם על החלטת שלמה? נמקו.

מלכים א' פרק ב' – ביסוס מלכות שלמה

צוואת דוד לשלמה (פס' א'–ד')

כאשר דוד חש שמותו קרוב, הוא מזמן אליו את שלמה בנו ומוסר לו את צוואתו האחרונה כמלך וכאב. דוד מחזק את שלמה: " וְהָיְתָה לְאִישׁ " (פס' ב') כלומר, היה אמיץ, אחראי ובעל עמידה איתנה. הוא מצווה עליו לשמור את חוקי ה', ללכת בדרכיו, לשמור מצוות, עדות וחוקים, כפי שכתובים בתורת משה. דוד מזכיר לשלמה שהצלחתו האישית והצלחת הממלכה תלויה בכך, ושישנה הבטחה אלוקית: אם בני בית דוד ילכו בדרך ה', הממלכה תישאר בידיהם לעד. כלומר, שלמה לא רק מנהיג את ההווה אלא גם קובע במעשיו את עתיד שושלת דוד כולה.

הוראות לטיפול באנשים מתקופת דוד (פס' ה'–ט')

דוד לא מסתפק בהדרכה כללית – הוא נותן לשלמה הנחיות מעשיות לגבי אנשים מסוימים:

- ❖ **יואב בן צרויה** – שר הצבא של דוד, אך גם מי שחטא כאשר הרג את אבנר בן נר (שר צבא שאול) ואת עמשא בן יתר, למרות ששניהם היו בשלום עם דוד ולא היו מוכנים להילחם בו. דוד מדגיש ליואב שהרציחות האלו היו במרמה ובדם קר, ולכן הוא לא ראוי למות בשיבה טובה. שלמה מצווה לנהוג בחכמה ולמצוא דרך חוקית וצודקת להמיתו.
- ❖ **בני ברזילי הגלעדי** – אנשים שנשארו נאמנים לדוד בעת שברח מפני אבשלום, ודאגו לו ולמלווים שלו. דוד מורה לשלמה לגמול להם טובה, לדאוג להם לפרנסה קבועה ולשלבם בחצר המלכות.
- ❖ **שמעי בן גרא** – בעת מרד אבשלום, כשדוד ברח מירושלים, שמעי קילל אותו קללות קשות. לאחר מכן התנצל, ודוד נשבע לו שלא ימיתו. בכל זאת דוד ממליץ לשלמה לשים עליו עין, ולמצוא הזדמנות מתאימה להענישו, כי מדובר באדם מסוכן ושונא בית דוד.

מות דוד (פס' י'–י"א)

דוד נפטר לאחר 40 שנות מלוכה – 7 שנים מלך בחברון ו-33 שנים בירושלים, ונקבר בעיר דוד. מותו מסמן את סיום תקופת ההקמה והביסוס של הממלכה, ואת תחילתו של עידן חדש תחת שלמה.

פרשת אדוניהו ואבישג השונמית (פס' י"ב–כ"ה)

לאחר ששלמה התבסס במלכותו, אחיו למחצה אדוניהו (שכבר ניסה בעבר לתפוס את המלוכה) ניגש לבת שבע, אם שלמה. הוא פתח בכך ש"המלוכה הייתה אמורה להיות שלי" כי "כל ישראל שמו פניהם עלי למלך", אבל ה' החליט אחרת. הוא ביקש ממנה שתשכנע את שלמה לתת לו את אבישג השונמית (שהייתה משרתו של דוד) לאישה.

בת שבע, בלי לחשוך במניעיו, מסכימה להביא את הבקשה לפני שלמה. שלמה מבין מיד שהבקשה היא דרך עקיפה לטעון לכתר: מי שזוכה באשת המלך נחשב כבעל זכות לשלטון. שלמה כועס, נשבע בשם ה' שבכך אדוניהו גילה שהוא מורד, וגוזר את מותו באותו היום. הוא שולח את בניהו בן יהוידע להוציא את הדין לפועל.

גורלם של אביתר הכהן ויואב בן צרויה (פס' כ"ו–ל"ה)

שלמה קורא גם לאביתר הכהן, שתמך באדוניהו, ומסיר אותו מתפקידו. הוא מגרש אותו לעירו ענתות, ומבהיר שגורלו ניצל בזכות נאמנותו בעבר לדוד ונשיאת ארון ה'.
יואב בן צרויה, שהיה בצד של אדוניהו ומעורב בהריגות הבלתי מוצדקות, מבין שגם חייו בסכנה. הוא בורח לאחוז בקרנות המזבח (מקום שנתפס כמקלט) אך שלמה פוסק שאין בכך הגנה לרוצח במזיד. הוא שולח את בניהו להורגו, ויואב נקבר בביתו במדבר.
במקום יואב, ממנה שלמה את בניהו לשר הצבא, ובמקום אביתר ממנה את צדוק לכהן גדול.

סופו של שמעי בן גרא (פס' ל"ו–מ"ו)

שלמה מזמן אליו את שמעי ומציב לו תנאי ברור: לבנות בית בירושלים ולא לצאת מהעיר, ואם יעבור את נחל קדרון – יומת. שמעי נשבע לציית, ונשאר בירושלים שלוש שנים.
לאחר מכן, שניים מעבדיו בורחים לעיר גת. שמעי יוצא מירושלים כדי להחזירם, ובכך מפר את השבועה. שלמה, שידע על מעקב אחריו, מזמן אותו, מזכיר לו את פשעיו נגד דוד ואת הפרת דברו, ומצווה להמיתו.

סיכום

בפרק זה שלמה מחסל שיטתית את כל האיומים על שלטונו – אדוניהו, יואב, שמעי – ומרחיק את אביתר. הוא גם מתגמל נאמנים לבית דוד, כמו בני ברזילי. כך הוא מבסס את שלטונו ומתחיל את מלכותו כשהיא חזקה ומאוחדת.

שיטת הגמול **מידה כנגד מידה** – התאמה בין המעשה לגמול הניתן לו, באה לידי ביטוי בפרק: דוד המלך מצווה לבנו שלמה שיכלכל את בני ברזילי הגלעדי מהסיבה שגם הם כשהוא ברח מאבשלום הביאו לו מאכל ומשתה. "וְלִבְנֵי בְרָזִילִי הַגִּלְעָדִי תַעֲשֶׂה-חֶסֶד, וְהָיוּ בְּאֶכְלֵי שְׁלֶחָנְךָ: כִּי-כֹן, קָרְבוּ אֵלַי, בְּבָרְחִי, מִפְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם אֶחִיד" (פס' ז').

פירושי מילים מהפרק:

איש – אדם ראוי	קללה נמרצת – קללה חזקה וקשה [רלב"ג]
לא יכרת – לא יפסק	"לא תורד שיבתו בשלום" – שהאדם לא ימות מוות רגיל.
לקח דמי מלחמה בשלום – תכנן להורגם כשהם חשבו שהוא בשלום עימם ולכן לא נזהרו. [רש"י]	

=====

? שאלות למלכים א' – פרק ב'

1. קראו מלכים א' פרק א' פס' א'-ה' וענו: מהי אזהרת דוד את שלמה לפני מותו ומהן הנימוקים לאזהרה זו?

2. קראו מלכים א' פרק ב' פס' כ"ח-ל"ה.
א. שלמה המלך מצווה על בניהו להמית את יואב באוהל מועד למרות שאחז בקרנות המזבח דבר האמור להגן עליו. מהי טענת שלמה להצדקת מעשיו?

ב. קראו שמות פרק כ"א פס' י"ד.
האם הפסוק שקראתם מחזק את פעולת שלמה או סותר אותה? בססו תשובתכם על הכתוב.

מלכים א' פרק ג' – מלכות שלמה וחוכמתו

פתיחת הפרק (פסוקים א'-ד')

שלמה יורש מאביו דוד ממלכה גדולה וחזקה, וחולם להפוך אותה למרכז חשוב בעולם. לשם כך הוא מחזק קשרים עם מדינות אחרות, בין השאר באמצעות נישואים פוליטיים. בפסוק א' מסופר ששלמה מתחתן עם בת פרעה, מלך מצרים. הנישואים האלה הם לא מתוך אהבה, אלא נישואים פוליטיים שמטרתם ליצור שלום עם מצרים ולהבטיח תמיכה צבאית ומדינית בעתיד. באותה תקופה עדיין לא היה בית מקדש, ולכן העם הקריב קורבנות במקומות שנקראו "במות". הכותב המקראי מותח ביקורת על כך, מתוך השקפה דויטרונמיסטית – אמונה שיש לעבוד את ה' במקום אחד בלבד, המקדש.

חלום שלמה בגבעון (פסוקים ה'-ט"ו)

שלמה מקריב אלף קורבנות בבמה הגדולה בגבעון. באותו לילה ה' נגלה אליו בחלום ושואל אותו: "מה אתן לך?" שלמה מודה לה' על כך שעזר לאביו דוד להיות מלך טוב ושומר מצוות, ואז אומר שהוא צעיר ולא מנוסה, ומבקש משאלה אחת: לב חכם שיאפשר לו לשפוט את העם ולהבחין בין טוב לרע. ה' מרוצה מהבקשה, מפני ששלמה לא ביקש עושר או ניצחון על אויביו, אלא חכמה למען העם. לכן ה' מעניק לו ארבעה דברים:

1. חכמה ולב מבין כדי לשפוט בצדק.
 2. עושר.
 3. כבוד גדול.
 4. אריכות ימים – בתנאי שישמור על מצוות ה' כמו אביו דוד.
- כששלמה מתעורר, הוא מקריב קורבנות לה' וחוגג משתה עם עובדיו.

משפט שלמה – חלק א' (פסוקים ט"ז-כ"ג)

שתי נשים זונות מגיעות למשפט אצל שלמה. הראשונה מספרת שילדה בן, ושלושה ימים אחר כך גם השנייה ילדה בן. בלילה, אחת האימהות מחצה את בנה בטעות כשהייתה ישנה, והוא מת. היא לקחה את התינוק החי מהאם השנייה והניחה במקומו את התינוק המת. בבוקר, האם השנייה הבינה שזה לא בנה. כל אחת מהנשים טוענת שהתינוק החי הוא שלה אך יש מספר בעיות:

- אין אפשרות לדעת מיהו האב.
- לא היו עדים, כי הן היו לבד.
- שתיהן מתווכחות וטוענות שהשנייה משקרת.

משפט שלמה – חלק ב' (פסוקים כ"ד-כ"ז)

שלמה המלך מציע "לחתוך" את התינוק לשניים – חצי לכל אם. האישה האמיתית מיד אומרת לוותר על הילד ולתת אותו לשנייה, העיקר שיחיה. האישה השנייה אומרת שלא – אם לה אין, גם לה לא יהיה.

כך שלמה מבין מיהי האם האמיתית : זו שהסכימה לוותר כדי להציל את בנה ומחזיר לה את התינוק. המשפט הזה הפך את שלמה למפורסם כחכם שעושה צדק, וכל העם העריך אותו מאוד.

ניבים וביטויים מהפרק:

- "ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובוא" (פס' ז') – שלמה מצטנע בפני ה' ואומר שהוא חסר ניסיון בהנהגה.
- "עם רב אשר לא ימנה ולא יספר מרוב" (פס' ח') – תיאור בהגזמה של עם גדול מאוד, שאי אפשר למנות אותו.
- "להבין בין טוב לרע" (פס' ט') – היכולת שכל שופט צריך – לדעת להבחין מה נכון ומה לא נכון.

טבלה מסכמת לפרק:

חלק הפרק	פסוקים	מה קורה	דמויות מרכזיות	מסר/לקח
פתיחת הפרק	א'-ד'	שלמה מחזק קשרים בינלאומיים, מתחתן עם בת פרעה (נישואים פוליטיים), העם מקריב בבמות כי אין עדיין בית מקדש.	שלמה, בת פרעה, העם	מדיניות חכמה דורשת קשרים עם מדינות אחרות, אך יש חשיבות למרכז פולחני אחד.
חלום שלמה בגבעון	ה'-ט"ו	שלמה מקריב בגבעון, ה' מופיע בחלום ושואל מה הוא מבקש. שלמה מבקש חכמה, וה' נותן לו גם עושר, כבוד ואריכות ימים (כתנאי שישמור מצוות).	שלמה, ה'	בקשת חכמה לשירות העם מוערכת יותר מבקשת עושר או כוח אישי.
משפט שלמה – חלק א'	ט"ז-כ"ג	שתי נשים זונות טוענות לאימהות על אותו תינוק חי. אין עדים, שתיהן מאשימות זו את זו.	שלמה, שתי האימהות	במצבים קשים יש צורך בחכמה וחשיבה יצירתית כדי לגלות את האמת.
משפט שלמה – חלק ב'	כ"ד-כ"ז	שלמה מציע "לחתוך" את הילד לשניים. האם האמיתית מוותרת עליו כדי להצילו, וכך מתגלה זהותה.	שלמה, שתי האימהות, התינוק	אהבת אם אמיתית מוכנה לוותר כדי לשמור על חיי הילד.
תגובות העם	כ"ח	העם שומע על המשפט ומכבד את שלמה כחכם וצודק.	שלמה, העם	מנהיגות חכמה בונה אמון וכבוד בעם.

=====

שאלות למלכים א' – פרק ג'

1. שלמה התחתן עם בת פרעה. לנישואין אלה הייתה מטרה פוליטית (מדינית) – יצירת קשרי חוץ וקשרי שלום עם מצרים.

קראו מלכים א' פרק ט' פס' ט"ז, וענו : אילו רווחים מדיניים יש לשלמה מנישואיו לבת פרעה?

2. **שאלת אתגר :** על נישואי שלמה לבת פרעה מלך מצרים אומר הפרשן "מצודת דוד" – "קודם גיירה, והיה לו בה קידושין".

הפרשן רואה בנישואין אלה קושי והוא מנסה לפתור אותו.

מהו הקושי? וכיצד פתר הפרשן את הקושי?

3. בפנייתו של שלמה אל ה' בפס' ו'-ט' מכנה שלמה את עצמו "עבדך" כמה וכמה פעמים.

על איזו תכונה, לדעתכם זה מצביע?

4. קראו שוב את חלום שלמה בגבעון פס' ה'-ט"ו וענו :

א. מה מבקש שלמה מה'?

ב. מה מבטיח לו ה'?

5. בהבטחת ה' לשלמה יש הבטחה אחת מותנית (על תנאי).

א. מהי ההבטחה?

ב. מהו התנאי ששלמה חייב לעמוד בו כדי שההבטחה תתקיים?

6. מדוע לשלמה היה כל כך קשה לחרוץ דין במשפט של שתי הנשים?

צינו שתי סיבות אפשריות.

7. מי היא לדעתכם האם האמיתית של התינוק? נמקו את תשובותיכם.

8. סיפור המשפט מתואר מיד לאחר הסיפור שבו מעניק ה' חוכמה לשלמה.
מהו לדעתכם הקשר בין סיבת הענקת החוכמה לשלמה לבין סיפור המשפט?

מלכים א' פרק י' – ביקורה של מלכת שבא

ביקור מלכת שבא בירושלים (פס' א'-י"ג)

מטרת הסיפור:

- ❖ להראות את חוכמת שלמה, עושרו וכבודו. מפרק זה אנו למדים שהבטחת ה' לשלמה בפרק ג', י"ב-י"ג התגשמה: שלמה חי חיי פאר ועושר, וכן חוכמתו התפרסמה בקרב בני העמים השונים.
 - ❖ להראות את הסחר הבינלאומי בתקופת שלמה.
 - ❖ להראות את רצון העמים השונים לקשור עם שלמה קשרי ידידות וקשרי חוץ שיובילו לקשרי מסחר כלכליים מועילים.
- מלכת שבא, על פי המסורת האתיופית הגיעה משבא, ארץ שהיא בדרום מערב חצי האי ערב, איזור **תימן** של היום.
- לביקורה של מלכת שבא שתי סיבות:

1. הסיבה הראשונה, ברובד הגלוי, לבחון האם השמועות על חוכמת שלמה נכונות. מלכת שבא שמעה על שלמה חכמתו ופועלו, היא באה לבקר ו"לנסותו בְּחִידוֹת" (פס' א'). את החידות עובר שלמה בהצלחה כי "לֹא הָיָה דָּבָר נֶעְלָם מִן הַמֶּלֶךְ" (פס' ג').
 - כל מה שראתה מלכת שבא, מבית המלך ועד ארוחת המלך – **עלו** על הציפיות שלה. כמו שהיא עצמה אמרה: "וְהִנֵּה לֹא הָיָה לִי הַחֲצִי. הוֹסַפְתָּ חֶכְמָה וְטוֹב אֶל הַשְּׂמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי" (פס' ז'). נוסף על המילים החמות, הביאה עמה מלכת שבא לשלמה הרבה מתנות בעלות ערך גבוה.
 - שלמה מצדו, לא נשאר חייב ומעניק לה "אֶת כָּל חִפְצָה אֲשֶׁר שְׁאַלָה" (פס' י"ג).
 2. הסיבה השנייה, ברובד הסמוי, היא השליחות הדיפלומטית של מלכת שבא.
- דיפלומטיה** – אמנות ניהול משא ומתן בין נציגים מוסמכים של קבוצות או אומות שונות, לרוב בנושאי מסחר וביטחון לאומי.
- על הסיבה השנייה לביקור מלכת שבא אנחנו לומדים מסיפור חירם מלך צור ותיאור מתנותיו לשלמה, סיפור שנכנס באמצע תיאור מלכת שבא שהתעניינה בקשרי חוץ מדיניים שיובילו לקשרי חוץ מסחריים בינלאומיים עם שלמה.
- מלכת שבא, היא מלכה מהממלכה הדרומית, היא הגיעה והביאה לשלמה מתנות רבות ויקרות, מתוך אינטרס.

שלמה ומלכת שבא (פס' א'-ג')

"וּמִלֶּכֶת־שֶׁבָא שָׁמַעַת אֶת־שִׁמְעַת שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֵא לְנִסְתּוֹ בְּחִידוֹת" (פס' א') על פי הפשט מלכת שבא מגיעה אל המלך שלמה לירושלים לאחר ששמעה על חוכמתו הרבה על פי הכתוב בפרק, היא מגיעה כדי לנסות את שלמה בחידות ולבחון בעצמה את חוכמתו. על פי המדרש, המטרה הסמויה של מלכת שבא היא לחזק קשרי מסחר עם שלמה ושריו, כי ממלכתו שלטה על ערי חוף כמו אילת שישבה על ציר מרכזי במסחר העולמי, מחצי האי ערב לעבר ארצות אירופה ואסיה של אז.

"וַתָּבֵא יְרוּשָׁלָּיִם בְּחֵיל כָּבֵד מֵאֲדָנִים וְנָשִׁים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאַבְנֵי יָקָרָה וַתָּבֵא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתִּדְבֹּר אֵלָיו אֶת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לִבָּהּ" מלכת שבא יוצאת מממלכתה ומביאה איתה לירושלים, לפגישה עם שלמה, מתנות רבות ויקרות ערך. הפועל החוזר שלוש פעמים בפסוק הוא "וַתָּבֵא", ומשמעותו לבטא את התקרבות המלכה למלך בהדרגתיות.

"וַיַּגִּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־דִּבְרֶיהָ לֹא־הָיָה דָּבָר נֶעְלָם מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ" המלך שלמה השיב למלכה על כל חידותיה ושאלותיה, לא הייתה שאלה שלא הצליח לפתור.

התרשמותה של מלכת שבא (פס' ד'-ה')

מלכת שבא מתפעלת משבעה דברים שראתה בארמונו של שלמה, והם:

- א. וְהַבִּית, אֲשֶׁר בָּנָה – ארמון או בית המקדש.
- ב. וּמֵאֵל שֶׁלָּחְנוּ – האוכל שמוגש על שולחנו כשהמלכה באה לביקור.
- ג. וּמוֹשֵׁב עֲבָדָיו – סדר ישיבת השרים ליד שולחן האוכל המלכותי.
- ד. וּמַעֲמַד מִשְׁרָתוֹ – הסדר המיוחד שהם עמדו לשרת.
- ה. וּמִלְבָּשֵׁיהֶם – הלבוש שלהם.
- ו. וּמִשְׁקָיו – האחראים על מזיגת וחלוקת השתייה.
- ז. וְעֵלְתָּ, אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית ה' – עולה = קרבן, התפעלה מהקורבנות; וכן עולה = עליה, עולים במדרגות.

שבע הוא מספר טיפולוגי המייצג שלמות (שבעת ימי השבוע, שנת שמיטה) כלומר דרך המספר שבע אנו מבינים ששלמה המלך הצטייר בעיני מלכת שבא כמלך מושלם, עד כדי כך ש"וְלֹא הָיָה בָּהּ עוֹד רוּחַ" – נעתקה נשימתה, ולא יכלה להגיב ולדבר מההלם שאחז בה.

מלכת שבא משבחת את שלמה (פס' ו'-ט')

מלכת שבא משבחת את המלך ומודה שחוכמתו עולה על כל שמועה ששמעה עליו.

דברי השבח מחולקים לשלושה חלקים:

- (1) פס' ו'-ז' – הודאה בחוכמתו של שלמה, השמועה הייתה רק חצי מהאמת.
- (2) פס' ח' – תיאור אושרם של האנשים העומדים ליד המלך וזוכים לשמוע מחוכמתו מידי יום (מלכות אידיאלית).
- (3) פסוק ט' – ברכה לה' על בחירתו בשלמה כנציגו עלי אדמות שימלוך על העם, יעשה משפט צדק וידאג לעם. הבחירה במלך החכם שלמה מעידה על אהבת ה' את עמו.

פרטים נוספים (פס' י')

הפסוק הוא הרחבה של פס' ב', כך:

בפסוק ב' כתוב: "גַּמְלִים נִשְׂאִים בְּשִׁמְיָם וְזָקָב רַב מְאֹד", ובפסוק י' כתוב: "מֵאָה וְעֶשְׂרִים כֶּכֶר זָקָב (כמות מדויקת), וּבְשִׁמְיָם הִרְבֵּה מְאֹד" – בשמים יקרים ששימשו אז גם כתרופות ונחשבו לסחורה יקרה מאוד.

היכרות עם מלך צור (פס' א'-י"ב)

פסוקים אלה הינם מאמר מוסגר (נראים כלא שייכים לרצף הסיפורי בפרק) משום שהם מספרים לנו על מלך נוסף מהעיר צור (לבנון) ששמו חירם, שגם הוא קושר קשרי מסחר עם שלמה.

סוף דבר (פס' י"ג)

בפסוק זה אנו מבינים שמלכת שבא זוכה בתחרות על ליבו של המלך שלמה, ועל פי חז"ל נולד לה ילד מהמלך שלמה, שם הילד הינו "מלניק" והוא ראש השושלת האתיופית.

טבלה מסכמת

חלק הסיפור	פסוקים	מה קורה	דמויות מרכזיות	מטרות הסיפור	מסר/לקח
מטרת הביקור	א'	מלכת שבא שומעת על חוכמת שלמה ובאה לירושלים.	מלכת שבא, שלמה	להראות את חוכמת שלמה, עושרו וכבודו, ואת קשרי המסחר הבינלאומיים.	חכמה ומנהיגות מושכות קשרים וידידות בין עמים.
הסיבה הגלויה	א'-ג'	לבחון את חוכמת שלמה בחידות. שלמה עונה על כולן בהצלחה.	מלכת שבא, שלמה	לבדוק אם השמועות נכונות.	חכמה אמיתית נבחנת במצבים מורכבים.
הסיבה הסמויה	א'-ג' (ברובד סמוי)	שליחות דיפלומטית – רצון לקשרי מסחר וביטחון.	מלכת שבא, שלמה	חיזוק קשרי חוץ וכלכלה בינלאומית.	קשרים בין מדינות מבוססים על אינטרסים משותפים.
הביקור והמתנות	א'-ג', י'	מלכת שבא מגיעה בשיירה מרשימה עם גמלים, זהב, בשמים ואבנים יקרות.	מלכת שבא, שלמה	חיזוק יוקרת שלמה והמסחר.	נתינה הדדית מחזקת קשרים בין אנשים ובין עמים.
מה הרשימה אותה	ד'-ה'	התרשמה משבעה דברים בארמון: הבית, האוכל, סדר הישיבה, עמידת המשרתים, הבגדים, אנשי המשקה והעלאת הקורבנות.	מלכת שבא, שלמה	להציג שלמות מלכותית.	שלמות ניכרת בסדר, יופי והקפדה על פרטים.
דברי השבח	ו'-ט'	מודה שחוכמתו עולה על השמועות, מתארת את אושר אנשי חצרו, ומברכת את ה'.	מלכת שבא, שלמה	להדגיש את חוכמתו ומעמדו של שלמה.	מנהיג טוב מביא שמחה ואושר לעמו.
מאמר מוסגר – חירם	י'-א"ב	סיפור על חירם מלך צור שמקיים קשרי מסחר עם שלמה.	חירם, שלמה	להראות קשרים נוספים של שלמה.	רשת קשרים רחבה מחזקת ממלכה.
סוף הביקור	י"ג	שלמה נותן למלכה את כל מה שביקשה. המסורת מספרת על בן חשוקף.	מלכת שבא, שלמה	סיום חיובי של קשרים דיפלומטיים.	קשרים טובים מותירים רושם מתמשך.

=====

שאלות למלכים א' – פרק ג'

לטובת ריענון ולפני שאתם מתחילים לענות על השאלות – האזינו לפודקאסט "שלמה המלך ומלכת שבא - פיילוט עבור רכס פרויקטים חינוכיים" בQR הבא:

1. מה היו מטרות ביקורה של מלכת שבא אל המלך שלמה? ציינו **שתי** מטרות (גלויה וסמויה)

2. מלכת שבא התרשמה לטובה מכמה דברים בביקורה אצל שלמה המלך. א. הביאו מהקטע שלפניכם **שלוש** דוגמאות והסבירו.

ב. ציינו עובדה **אחת** חדשה שהתגלתה למלכת שבא בביקורה אצל המלך שלמה ועובדה **אחת** שאוששה (שהייתה ידועה לה כבר)

3. א. מהו תפקידו העיקרי של המלך, על פי דבריה של מלכת שבא?

ב. חוו את דעתכם, האם מלכת שבא צודקת? נמקו.

4. יש הטוענים כי פסוק י"א מפסיק את הרצף הסיפורי על מלכת שבא. הסבירו טענה זו.

5. קראו בפרק י' פס' י"א וגם **מלכים א'**, פרק ט', פס' כ"ו – כ"ח.
על פי פסוקים אלה, הסבירו על מה התבססה הכלכלה של ממלכת צור (הממלכה של חירם), ומה הייתה תרומתה לכלכלה של ממלכת שלמה.

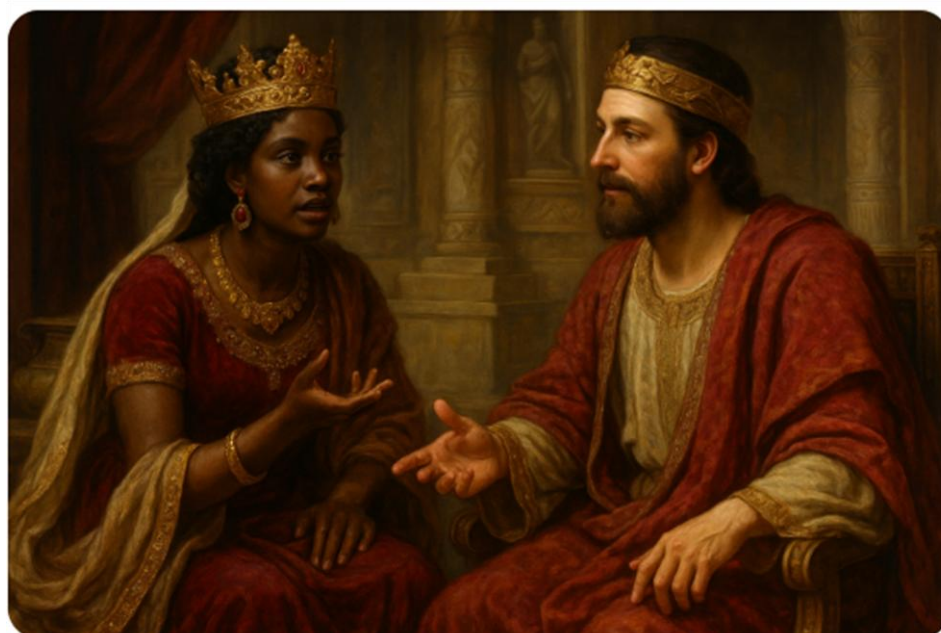
6. יש הטוענים כי ביקורה של מלכת שבא בממלכת שלמה היה ממניעים כלכליים. הסבירו טענה זו.

7. כיצד דמותו של המלך שלמה מתוארת בפרק זה? כתבו לפחות שלוש תכונות ותנו דוגמאות במילותיכם.

8. פתרו את התפזורת :

ל	ז	ה	ב	ה	ר	פ	ז	ק	ק	א	כ	ס	ק	ח	כ	מ	ה	ו	ל
ה	י	ח	ב	ס	ק	ח	ד	ר	ד	ס	נ	ח	פ	ג	ח	י	ב	ח	ה
י	מ	ל	כ	ב	ז	י	ס	מ	ס	פ	ר	ט	י	פ	ו	ל	ו	ג	י
מ	ל	ג	ה	ה	ר	ב	א	ס	ג	ב	י	ט	ע	ב	ש	מ	י	מ	מ
צ	י	ק	ש	ר	י	מ	ס	ח	ר	ב	י	ל	א	י	כ	ח	ר	א	צ
ל	כ	ד	ט	ז	ב	מ	צ	ו	ב	ש	ל	מ	ה	ח	ל	כ	ז	ט	ל
פ	א	ק	ע	כ	נ	ל	ו	ל	ו	מ	י	ת	ר	ל	ד	ג	פ	ר	פ
ש	ב	ר	י	ע	מ	כ	ט	ח	י	ל	ע	נ	ק	מ	ש	ב	ת	ק	ש
מ	ש	א	ח	י	צ	צ	ר	ה	ט	י	ב	ו	ז	נ	ח	ה	ר	ג	מ
ה	ת	ט	ל	ח	ל	ו	ק	נ	א	ט	א	ת	ב	ב	ק	נ	ו	ד	ה
ר	כ	ו	ג	ל	ח	ר	ר	ב	ר	ש	ר	ש	ש	נ	ז	מ	נ	ב	ר
ו	ל	ח	ו	צ	י	ר	ב	ס	כ	ר	ק	ק	ד	מ	ש	ח	ו	ע	ו
נ	מ	כ	ת	מ	ע	ג	ע	ד	ב	ק	ש	ר	ח	י	ד	ו	ת	ה	נ
ת	ד	י	ב	ג	כ	כ	י	ק	ה	ד	ד	א	כ	י	י	פ	ש	מ	ת
ל	ז	ד	ו	ד	י	פ	ל	ו	מ	ט	י	ה	ו	ד	ר	ט	ד	צ	ל
ב	ג	ס	א	ס	ב	פ	כ	ש	מ	ל	מ	ו	י	ש	ד	ש	ב	ע	ב
ע	ב	ג	א	א	כ	א	ג	פ	ז	צ	ט	ו	ע	ה	ז	ג	ק	ג	ע
ד	כ	ב	ט	ר	ר	ב	ת	ש	מ	ו	ע	ו	ת	ת	כ	ר	כ	ח	ד
א	ע	כ	י	ט	ג	ע	צ	צ	ח	ל	ל	מ	מ	ש	נ	ד	ע	ל	א
א	י	ה	ע	י	ד	י	ל	ה	ל	כ	ח	צ	צ	י	צ	ש	ל	ו	א

בנק מילים : מלכת שבא, שלמה, חידות, חירם מלך צור, חכמה, מתנות, שמועות, דיפלומטיה, קשרי מסחר, בשמים, זהב, ותבוא, פתרונות, מספר טיפולוגי, שבע.

מלכים א' פרק י"א (פס' א'-י"ג, כ"ו-מ"ג) – סוף מלכות שלמה: החטא ועונשו

נושאי הפרק:

- תיאור חטאי שלמה (פס' א'-ח')
- העונש האלוהי על חטאי שלמה (פס' ט'-י"ג)
- מרד ירבעם בן נבט הישראלי בשלמה המלך (פס' כ"ו-כ"ח)
- אחיה השילוני מנבא לירבעם (פס' כ"ט-ל"ט)
- מות שלמה המלך (פס' מ'-מ"ג)

הקדמה לפרק

פרק זה הוא הקדמה לסיפור על פילוג הממלכה המאוחדת לשתי ממלכות – יהודה וישראל – שיתרחש בפרק י"ב. לפי עורך ספר מלכים, בשנותיו האחרונות של שלמה חלה ירידה רוחנית וחוסר נאמנות לה'. כתוצאה מכך, בא כעונש אלוהי מצב של ירידה מדינית, שהוביל בסופו של דבר להתפרקות הממלכה.

בפרק י"א מסופר ששלמה חטא בשלושה דברים עיקריים:

1. **נישואי תערובת** – נישואין לנשים נוכריות.
2. **ריבוי נשים** – עבירה מפורשת על דברי התורה האוסרים על מלך להרבות נשים (דברים י"ז, י"ז – "לא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים").
3. **עידוד עבודה זרה** – חלק מנשותיו הביאו איתן פולחנים זרים, ושלמה אפשר ואף סייע בקיומם בשטח ממלכתו.

המעשים האלו עומדים גם בניגוד לאיסור נוסף בספר דברים (ז', א'-ד'), האוסר על נישואי תערובת עם עמים אחרים כדי למנוע פנייה אחרי אלוהים אחרים.

תיאור חטאי שלמה (פס' א'-ח')

הפרק מתחיל בתיאור אהבתו הגדולה של שלמה לנשים רבות, ובמיוחד לבת פרעה. שלמה נמשך לנשים נוכריות (זרות) מעמים שהאל הזהיר במפורש שלא להינשא להם, כדי שלא יסיטו את הלב לעבודת אלילים במקום להמשיך בדרכי ה'. למרות זאת, שלמה נושא נשים ומחזיק פילגשים רבים מאוד 700 – **נשים ו-300 פילגשים** – ממואב, עמון, צידון, חת ועמים נוספים.

כפי שהוזכר, כך קרה: שלמה, שבנה את בית המקדש ושזכה להתגלות ה' פעמיים, החל ללכת אחרי אלים זרים בעקבות נשותיו. הוא הקים להם מקומות פולחן, כמו לעשתרת אלוהי צידון, והוא כבר לא האמין בה' בלב שלם כמו דוד אביו. אהבתו לנשים נוכריות הרחיקה אותו מאלוהיו והביאה אותו אל סף עבודת אלילים. יש שתי דרכים לפרש את חטאו של שלמה:

1. **לא חטא ישירות** – שלמה לא עבד עבודה זרה בעצמו, אך משום שלא התנגד למעשה לנשותיו, נחשב כאילו חטא.
2. **חטא בפועל** – שלמה סייע לנשותיו לבנות מזבחות ובמות לאלוהיהן, בהר הזיתים שממזרח לירושלים, ולכן נחשב כעובד עבודה זרה.

האלילים להם בנה שלמה במות:

"עשתורת אלוהי הציזונים" – עשתורת אלת הפריזון והאלה הראשית בצידון.
"מלכם שיקוף עמונים" – מלכם הראשי של עמון, כאשר "שיקוף" הוא כינוי גנאי.
"כמוש" – כמוש האל הראשי של מואב שהיה אל הנשים המואביות.

כיצד העצים המספר המקראי את חטאי שלמה (פס' א' - י')?

- 1) המספר המקראי מפרק את מוצאן הנוכרי של נשות שלמה בפירוט רב: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פְּרָעָה מוֹאָבִיּוֹת עַמֻּנִיּוֹת אֲדַמִּיּוֹת צִדְנִית חֲתִיּוֹת" (פס' א').
- 2) המספר המקראי מדגיש ששלמה עבר על הצו של ה', כפי שמופיע בפסוק ב'. הנישואים הפוליטיים והקשרים שיצר עם ממלכות האזור אולי תרמו לחיזוק הממלכה מבחינה כלכלית וביטחונית, אך לפי התורה – נישואי נשים נוכריות היו אסורים, ולכן מעשיו נחשבו לעבירה על החוק האלוהי.
- 3) המספר המקראי משתמש בציון מספרים טיפולוגיים מוגזמים לתיאור כמות הנשים של שלמה: "ויהי לו נשים שבע מאות ופילגשים שלוש מאות" (פס' ג').
- 4) המספר המקראי מדגיש באמצעות חזרה על השורש **א.ה.ב.** (שורש מנחה) ועל הביטוי "**להטות לב**", שאהבתו העזה של שלמה לנשותיו הייתה הגורם לכך שלבו התרחק מה' ונטה לעבודת אלים אחרים (פסוקים א'-ד') - "והמלך לשמה אהב נשים, בהם דבק שלמה לאהבה.... יטו את לבבכם אחרי אלוהיהם, ויטו נשיו את ליבו... ויהי לַעֲתָ זִקְנָתָ שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הָיְטוּ אֶת לִבָּבָּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם" (פסוק ד').

"נישואים דיפלומטיים"

לפי חוקרי המקרא, ריבוי נשותיו הנוכריות של שלמה נבע בעיקר ממדיניות חוץ דיפלומטית – נישואים לנסיכות זרות ששימשו כלי ליצירת קשרים עם ממלכות שכנות. נישואים אלו סייעו לשלמה לשלוט בממלכה גדולה ומבוססת, לחזק קשרים דיפלומטיים, צבאיים וכלכליים, ואף לשמש אמצעי הרתעה, משום שהנשים נחשבו כ"בנות ערובה" למניעת מרידות מצד משפחותיהן.
המקרא מתאר את העונש האלוהי על חטאים אלו בצורה הדרגתית (מלכים א', י"א, י"א–י"ג). ייתכן שכבר בתחילת חייהן בארמון המשיכו הנשים לעבוד את אליליהן, אך רק בשנות זקנתו הצליחו להסית את שלמה עצמו. בכך משתמעת כלפיו נימה חיובית – כל עוד היה צעיר וחזק, שמר על אמונתו ולא הושפע מהן.

החטא ועונשו - הענישה האלוהית על חטאי שלמה (פסוקים ט' - י"ג)

ה' כעס על שלמה משום שלא שמר על מצוות ה' וחטא בעבודה זרה, בניגוד לדוד אביו, שגם לעת זקנתו שמר על נאמנות לאלוהיו, ושלמה מושווה לאביו דוד פעמיים, ולא בהקשר חיובי.

העונש:

ה' יפלג את ממלכת בית דוד אך לא יעשה זאת בימי שלמה, אלא בימי בנו משום שה' הבטיח לדוד כי בנו ימלוך על 12 השבטים. לפנינו שיטת הענישה בהתאם לגמול קיבוצי ולגמול לדורות:
גמול קיבוצי – המלך חוטא וכל העם נענש. במקרה זה שלמה חטא וכל העם יסבול מן הפילוג.
א. גמול לדורות שלילי – האב חטא והצאצאים יענשו. מלכים א' י"א, "קרע אֶקְרַע אֶת הַמִּמְלָכָה מֵעַלְיָדָּ" (פסוק י"א) ובהמשך בפס' י"ב **שלמה חטא וילדיו יענשו**. ה' קרע משלמה את כל ממלכתו, והעביר אותה לשושלת אחרת. אבל העונש יתממש בימי בנו.

ב. גמול לדורות חיובי: בזכות צדיקות האב ומעשיו הטובים זוכים הבנים לשכר טוב. במקרה שלנו, בשל אמונת דוד באלוהיו, לא נלקחה משלמה כל הממלכה, אלא ה' ישאיר לשלמה שבט אחד. במלכים א', י"א פס' י"ג "אֵת כָּל הַמַּמְלָכָה לֹא אָקַרְע. שֵׁבֶט אֶחָד אֶתָּן לְבִנְיָדָ" - קריעת הממלכה ל-2 ממלכות. ה' לא ידיח את בית דוד מהמלכות, אלא יקרע את הממלכה לשתי ממלכות שאינן שוות בגודלן. **קריעת הממלכה (פילוג הממלכה) אירעה בשנת 928 לפני הספירה.**

ה' קרע מבנו של שלמה את כל הממלכה למעט **שבט אחד**, הוא ימלוך על שבט יהודה כי הוא השבט הדומיננטי מבין שבטי יהודה. הכוונה לשבט אחד הוא לשבטי יהודה ובנימין שהתאחדו והתמזגו ביניהם.

המרידות כנגד ממלכת שלמה:

במלכים א', י"א פס' י"ד-כ"ט מספרים לנו שלושה סיפורי מרד כנגד ממלכת שלמה. שלוש המרידות התרחשו בזמנים שונים, אך עורך ספר מלכים מציב אותן זו אחר זו כדי ליצור תחושה שכולן אירעו בסוף ימי שלמה, כעונש על חטאיו בזקנותו. מבין שלושת המרידות, החשובה והמשמעותית ביותר היא מרידתו של ירבעם בן נבט משבט אפרים. מרד זה היה המסוכן ביותר עבור שלמה, משום שהוא התרחש בתוך גבולות ממלכתו, בידי אדם מעם ישראל עצמו. משמעות הדבר היא שירבעם לא ביקש להשתחרר משלטון ישראל, אלא להפיל את שלמה ולהחליפו כמלך על כל ישראל.

מרד מבית: ירבעם בן נבט מורד במלכות שלמה (פס' כ"ו - נ"ג)

ירבעם בן נבט, משבט אפרים, היה אדם אמיץ ובעל יכולת יוצאת דופן. כבר בצעירותו הבחין שלמה בכישרונו ובמרצו, ומינה אותו לאחראי על "סֶבֶל בית יוסף" – פועלים משבטי אפרים ומנשה ששירתו במפעלי הבנייה של הממלכה.

בעת בניית המלוא, שנועד לסגור את הפרצה שבין עיר דוד להר הבית, "הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ" – ביטוי למרד בשלמה, אף שהמקרא אינו מפרט כיצד בדיוק התרחש. בתפקידו כמנהל העבודות, פיקד ירבעם על תושבי האזור שביצעו את עבודת החובה לממלכה.

מדוע דווקא ירבעם בן-נבט מרד בשלמה?

1- ירבעם היה בנה של אישה אלמנה, כלומר גדל במעמד חברתי נמוך והיה יתום מאב. למרות מוצאו הצנוע, שלמה הטיל מיסים גם על בני המעמד הנמוך, מה שגרם להתנגדות וכעס אצל ירבעם, שהיה רגיש במיוחד למצוקותיהם של החלשים בחברה (מפני שצמח מתוכם). הדבר הוביל אותו להסית ולהמריד את בני מעמדו, שעליהם מינה אותו שלמה לפקח. המיסים שגבה שלמה מהם שימשו למימון מפעלי הבנייה האדירים שלו, כמו גם לתחזוקת נשותיו ולגחמותיהן (רצונותיהן).

2- לאימו קראו "צרועה" כנראה שהייתה מצורעת. צרעת הינה מחלה חשוכת מרפא, ובכל זאת היא נאלצה לשלם מיסים - "עבד לשלמה".

3- ירבעם היה משבט אפרים, שבט שבמשך הדורות חש קנאה ועלבון מול עליונות שבט יהודה. הדבר בולט כבר בספר במדבר (מ"ט פס' כ"ו) ובספר שופטים (י"ב פס' א'). עד תקופת דוד המלך הייתה העיר שילה, שנמצאת בשטח שבט אפרים, המרכז הדתי של עם ישראל, והיא העניקה לשבט יוקרה ומעמד רוחני גבוה. אולם עם המלכת דוד, כשהמרכז הדתי-רוחני הועבר לירושלים והוא הורה

להעביר לשם את המשכן וכל כלי הקודש, ניטלה משבט אפרים יוקרתו הדתית – מה שיצר תחושת מירמור מתמשכת בקרב בני השבט.

4- שלמה הטיל עבודות כפייה כבדות על "סָבֵל בית יוסף" – שבטי אפרים ומנשה – מה שפגע בעצמאותם ובפרנסתם. ירבעם, שקיבל ממנו תפקיד פיקוח על השבטים הללו, השתמש בסמכותו כדי לעורר בהם התנגדות לשלטון. מס העבודה שהטיל שלמה, שממנו פטור היה שבט יהודה, נועד לממן את פרויקטי הבנייה המפוארים בירושלים. הדבר יצר תחושת מרמור קשה במיוחד בצפון, ובשבט אפרים בפרט – שבט בעל עבר של הנהגה והשפעה, שמקורו יצאו דמויות מפתח כמו יהושע ושמואל. מתוך מציאות זו של לחץ כלכלי וחברתי, ירבעם החליט למרוד במלך.

נבואת אחיה השילוני (פס' כ"ט-ל"ט)

המרד של ירבעם קיבל חיזוק משמעותי בנבואתו של אחיה השילוני, נביא מהעיר שילה שבשטח שבט אפרים. אחיה פגש את ירבעם בשדה, קרע את שמלתו החדשה לשניים עשר קרעים (סמל לשנים עשר שבטי ישראל) ונתן לו עשרה מהם. המסר היה ברור: "הֲנִי קֹרֵעַ אֶת הַמְּלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנִתְּנִי לָךְ אֶת עֲשָׂרָה הַשָּׁבָטִים. וְהַשֶּׁבֶט הָאֶחָד יִהְיֶה לְיָ" (פס' ל"א-ל"ב).

על פי פסוקים ל"ב ול"ו, ה' ישאיר בידי בנו של שלמה שבט אחד בלבד – יהודה, שהוא שבטו של בית דוד, יחד עם שבט בנימין שהתאחד עמו, ולכן נחשבו במקרא לשבט אחד. הדבר מתואר כביטוי ל"ניר לדוד" – נר המאיר כסמל להמשך שלטון שושלת בית דוד – משתי סיבות:

1. לזכר דוד, שהיה מלך נאמן לה', והובטח לו שמלכותו תתקיים לעד.

2. משום שה' בחר לשים את שמו בירושלים – העיר שדוד קבע כבירת ממלכתו.

בנוסף, בפסוק ל"ח מופיעה הבטחה לירבעם: אם ישמור על חוקי ה', יזכה ל"בית נאמן" – שושלת יציבה וחזקה, כפי שהובטח בעבר לדוד.

העינוי שיתענה בו זרע בית דוד (פס' ל"ט)

בית דוד לא ימלוך על כל שבטי ישראל, אלא רק על יהודה ובנימין שנחשבו שבט אחד במקרא. אך העינוי לא יהיה לתמיד, כי באחרית הימים ימלוך מבית דוד על כל שבטי ישראל בהתאם לנבואת יחזקאל, פרק ל"ז, כ"ד.

נוסחה מסכמת, מות שלמה (פס' מ'-מ"ג)

בפסוק מ' מסופר שלאחר כישלון המרד, ירבעם נאלץ לברוח למצרים ולהישאר שם עד מות שלמה, מפני ששלמה ביקש להורגו. חשוב לציין שהפרעה שהעניק לירבעם מקלט מדיני אינו אותו פרעה שנתן את בתו לאישה לשלמה בתחילת הפרק.

בפסוק מ"א מוזכר "ספר דברי שלמה" ספר חיצוני שאינו כלול בתנ"ך מאחר שלא עבר את תהליך הקאנוניזציה. ספר זה שימש, כנראה, מקור מרכזי לתיאור ימי מלכותו של שלמה, אך אבד עם השנים, כמו ספרים חיצוניים רבים נוספים.

בסיום פרק י"א בספר מלכים א' מופיעה נוסחת הסיכום המוכרת של תקופת מלוכה: דיווח על מות המלך, קבורתו ומי שמלך תחתיו. במקרה זה מסופר על מות שלמה, קבורתו בעיר דוד, ועל כך שבנו רחבעם ירש את כס המלכות:

"וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם אֲבֹתָיו, וַיִּקְבֹּר בְּעִיר דָּוִד אָבִיו, וַיִּמְלֹךְ רַחְבֶּעַם בְּנוֹ תַּחְתָּיו" (פס' מ"ג)

מכאן ממשיך הסיפור אל תקופת שלטונו של רחבעם, שבה יתרחש אחד האירועים המשמעותיים בתולדות עם ישראל – פילוג הממלכה.

הדגשים בפרק י"א:

- 1. זהב. סוסים. נשים –** לכמות הזהב האדירה ולצי המרכבות המרשים מהפרק הקודם מצטרף כאן גם המספר העגול והסמלי של נשות שלמה – 1000 בסך הכול (פס' ד'). המספר מלווה בביקורת ברורה, שמזכירה לקורא שריבוי נשים הוא אחת משלוש ההגבלות שהתורה, בחוק המלך, מציבה למלך בישראל. "רַק לֹא יִרְכָּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יִשְׁיב אֶת הָעַם מִצָּרִימָה לְמַעַן הִרְבּוֹת סוּס... וְלֹא יִרְכָּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוּר לִבּוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְכָּה לוֹ מְאֹד" (דברים פרק י"ז, פסוקים י"ז-י"ח).
- 2. דרישת שלום מספר שמואל –** מלוכה שנקרעת ובגד שנקרע באופן סמלי, מעלים זיכרונות מספר שמואל (שמואל א' ט"ו, למשל, בו שמואל אמר לשאול שכפי שנקרע כנף מעילו תיקרע מלכותו); רק שהפעם הקריעה היא לא סופית, והמעשה הסמלי מתוכנן מראש.
- 3. מצרים –** למצרים תפקיד פוליטי משתנה לאורך הפרק: בסוף ימי דוד היא משמשת מקלט מדיני להדד האדומי; בשיא ימי שלמה מתקיימת ברית חזקה בינה לבין ישראל, המתבטאת בנישואי שלמה לבת פרעה; ובסוף ימי שלמה, לאחר עליית מלך חדש – שישק – מצרים שוב משמשת מקלט מדיני, הפעם לירבעם בן נבט, שמרד בשלמה.

שאלות למלכים א' – פרק י"א

1. קראו פסוקים א' – ג'

א. בתיאור חטאי שלמה המספר נוקט במספר דרכים שונות כדי להעצים את חטאיו. ציינו **שתי** דרכים כאלה והסבירו כיצד כל אחת מהן מעצימה את החטאים. בססו דבריכם מהכתוב.

ב. חטאי שלמה גרמו לפילוג הממלכה. בעקבות זאת נוצרו שתי ממלכות: אחת בצפון הארץ ואחת בדרומה. מה שם הממלכה בצפון הארץ ושם עיר בירתה, ומהי שם הממלכה בדרומה ושם בירתה?

2. קראו פסוקים ד'-ה', י"ב

א. בדברי המספר על שלמה בפסוקים אלה מסתמנת מגמה להפחית מחומרת החטא של שלמה. הביאו מפסוק ד' שני תיאורים המסבירים מגמה זאת והסבירו אותן.

ב. בפסוק י"ב בא לידי ביטוי פעמיים הרעיון של גמול לדורות. ציינו את שתי הפעמים והסבירו אותן.

3. בפסוקים א' עד י' מודגש כי שלמה עבר על איסורים מפורשים של ה'.

א. הביאו מהקטע שלפניכם שני איסורים מפורשים וכתבו, כיצד הפר שלמה כל אחד מאיסורים אלה?

ב. מה בהתנהגות של שלמה (בקטע שלפניכם) מנוגד לכתוב בחוק המלך שבספר דברים, פרק י"ז, מפס' ט"ו-י"ז? בססו את דבריכם מהכתוב.

4. בפירושו לפסוק ח', כותב רד"ק:

"ולא שעבד (שלמה) עבודת גלולים (=אלילים), אלא שהניח נשיו לעבוד...אף שהניח אותן לבנות במות בירושלים לעובדי גלולים...ולא מיחה בהן (=לא נזף בהן)"
א. לפי דברי רד"ק, במה חטא שלמה, ובמה הוא לא חטא?

ב. האם הנאמר בפסוק ה' מחזק את פירוש רד"ק? הסבירו.

5. קראו פסוקים א' - ב', ז - ח'.

חוו את דעתכם, איזו מטרה ניסה שלמה להשיג ע"י מעשיו בפסוקים אלה?

6. בפסוקים י"א - י"ג, מתבשר שלמה על עונש.

א. מדוע לא העניש ה' את שלמה עצמו לאחר שביצע חטאים מאוד חמורים? הסבירו.

ב. בפסוקים כ"ט - ל"א מנבא אחיה השילוני לירבעם. מהי הנבואה? ומהו המעשה הסמלי שלה?

7. הביאו שני נימוקים למרידת ירבעם במלך שלמה. הסבירו כל נימוק במילותיכם.

8. כתבו מדוע ברח ירבעם מירושלים? ומדוע דווקא למצרים?

9. ציינו את הקושי הענייני במספר קרעי השמלה? והביאו הסבר אחד לענות על קושי זה.

10. בפסוק מ"א, המחבר מפנה אותנו למקור ספרותי אחר.

א. מהו המקור? _____

ב. מדוע הוא איננו נמצא בתוך ספר מלכים?

מלכים א' פרק י"ב – פילוג הממלכה

מבוא

פרק י"ב בספר מלכים א' עומד כולו בסימן הפילוג וכינונה של ממלכת ישראל – נפרדת ועצמאית מממלכת יהודה. לאורך הפרק נשאל כיצד המספר תופס את האירועים, כיצד הוא מסביר ושופט אותם, וכיצד עוד אפשר להתבונן באירועים המסופרים מנקודת מבט שאיננה נקודת המבט היהודאית. נראה כי מן הפסוקים ומן ההשוואה למקומות אחרים בתנ"ך אפשר לצייר תמונה שונה לחלוטין מזו הנפרסת לפנינו לכאורה בפרק זה.

הבחירה הנצחית בבית דוד

ולפני שניגש לפרק זה, ראוי להזכיר את הברית הנצחית שנכרתה בין ה' לבית דוד. ה' הבטיח לדוד את נצחיות שושלתו, והרעיון חוזר בתנ"ך פעמים רבות, לדוגמה: "וְחִסְדִּי לֹא יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הִסְתִּיתִי מִעַם שְׂאוֹל אֲשֶׁר הִסְתִּיתִי מִלְפָּנָיִךְ. וְנָאֲמֹן בֵּיתְךָ וּמִמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם לְפָנֶיךָ כְּסֶאֶד יִהְיֶה נֶכֶן עַד עוֹלָם" (שם"ב, ז', ט"ו–ט"ז).

לאור הברית הנצחית הזאת, כיצד ייתכן שהממלכה "נקרעת" מבית דוד?

ההסבר הראשון מופיע בפרק הקודם. במל"א י"א, י"א–י"ג מוסבר פילוג הממלכה וקריעת עשרה שבטים מבית דוד כעונש על חטאי שלמה:

"וַיֹּאמֶר ה' לְשִׁלְמֹה יֶעָן אֲשֶׁר הָיְתָה זֹאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקֹּתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קִרְעַת אֶקְרַע אֶת הַמִּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וְנִתְּתִיהָ לְעֶבְדְּךָ. אַךְ בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָה לְמַעַן דָּוִד אֲבִיךָ מִיַּד בְּנֶךָ אֶקְרַעְנָה. רַק אֶת כָּל הַמִּמְלָכָה לֹא אֶקְרַע שְׂבֵט אֶחָד אֲתֹן לְבָנְךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי וְלְמַעַן יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחֻרְתִּי."

ובאותו הפרק, לצד הסבר זה, מופיעים עוד הסברים לכרסום בעוצמתה של ממלכת שלמה. הסברים אלו קשורים באויבים מבחוץ ובמדיניות הפנים שעוררה את מרד ירבעם.

בפרק י"ב, שלפנינו, מופיעים זה בצד זה שני הסברים לפילוג הממלכה (סיבתיות כפולה):

האחד – טיפשותו של רחבעם באספה בשכם (שגרמה לשבטי הצפון להתפלג מממלכתו),

השני – הגשמת נבואת אחיה השילוני, ולפיה הפילוג הוא עונש על חטאי שלמה.

האספה בשכם – מדוע ההמלכה לא נערכת בירושלים הבירה?

לפי המתואר במלכים א' פרק י"ב פסוק א', כדי שיִקָּרַע רחבעם את השלטון גם על שבטי הצפון ועבר הירדן, הוא נאלץ להגיע לאספה בשכם. שם הציגו בפניו השבטים תנאים לחידוש הברית עם בית דוד ולהמלכתו.

בהשוואה להמלכת דוד ולהמלכת שלמה, ניכר ההבדל: דוד ושלמה לא נזקקו להגיע אל העם – העם הוא שבא אליהם. הדבר מלמד על מעמדו המעורר של רחבעם ועל כך שמלכותו בצפון לא הייתה מובנת מאליה.

כנראה, כדי לשלוט בשבטים אלה היה עליו לחדש את הברית עמם, כפי שנעשה בזמנו עם דוד בחברון.

יתכן שהסיבה לכך היא העול הכבד שהטיל שלמה על העם בימיו – מסים כבדים ועבודות כפייה – ולכן רצו השבטים כעת לקבוע תנאים חדשים. השוואה לירבעם מחזקת את תחושת חולשתו של רחבעם: בעוד

שרחבעם נדרש להגיע לשכם, העם הוא ששולח לקרוא לירבעם לשוב ממצרים.

השאלה היא האם האספה בשכם נועדה במקור להמלכת רחבעם, או שמא כבר הייתה החלטה בשבטים להתנתק מבית דוד. בכל מקרה, העם לא מרד בו מיד, אלא הביע נכונות להמשיך ולשמש תחתיו – בתנאי

שיקל במסים ובעבודות: "אֲבִיךָ הִקְשָׁה אֶת עֲלֹנוֹ וְאֶתָּה עָתָה הִקְל... וְנַעֲבֹדְךָ" (פס' ד'). הצגת אולטימטום

כזה יכולה להיחשב בעיני חלק מהחוקרים כצעד של מרד סמוי.

יש הרואים באספה ניסיון להחיות את הנוהג הקדום של אספת העדה, שבו לשבטים יש כוח והשפעה, והמלך נדרש להתחשב בהם. אחרים מסבירים שהאספה שיקפה מנהג מקובל במזרח הקדום: עם עליית מלך חדש

לשלטון, היה מצופה ממנו להקל בעול המוטל על העם וכך הייתה גם ציפייתם מרחבעם. לפי גישה זו, מדובר במנהג שגורתי, ולא בהכרח ברמז למרד.

עצת הזקנים ועצת הילדים (פס' ה' – ט"ו)

רחבעם בחר שלא להשיב מיד לדרישת העם, וביקש שלושה ימים לשם התייעצות. בתקופה זו פנה לשתים קבוצות יועצים: **הזקנים והילדים** שהציעו גישות שונות לחלוטין.

- **הזקנים הם** אנשי ניסיון ושירות ותיק בבית דוד, המליצו לנהוג ברוך ובהתחשבות: אם יקל מעל העם, יענה להם בדברים טובים ויראה שהוא רואה בעצמו משרת העם, הם ישיבו לו באהדה ובנאמנות מתמשכת. כפי שנאמר: "אם היום תהיה עבד לעם הזה... והיו לך עבדים כל הימים" (מל"א י"ב, ז').

- **הילדים הם** בני גילו של רחבעם, עודדו אותו להפגין כוח, להכביד את העול ואף לאיים על העם, מתוך מחשבה שכך יחזק את שליטתו.

המספר המקראי בוחר לכנות את יועציו הצעירים של רחבעם בשם "**ילדים**" אף שהיה אז בן 41 (מל"א י"ד פס' כ"א). בחירה זו רומזת לביקורת על חוסר ניסיונם ועל הפזיזות המדינית שלהם, ומדגישה את הפער בין עצת הניסיון של הזקנים לבין הגישה הכוחנית והבלתי בוגרת של הצעירים.

מדוע רחבעם מקבל את עצת הילדים דווקא? האם מדובר בטיפשות בלבד?

רחבעם בחר בעצת הילדים, ולשונו הציורית מבליטה את האכזריות, האטימות והלגלוג שלו כלפי העם: "אבי הכביד את עַלְכֶם וְאֲנִי אֲסִיף עַל עַלְכֶם אָבִי יִסֶּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאֲנִי אֲנִסֶּר אֶתְכֶם בְּעֶקְרָבִים" (מל"א י"ב פס' י"ד).

מדוע נהג כך?

ניתן לשער שרחבעם קיבל את עצת הצעירים מתוך קרבה אליהם ולאופן חשיבתם. הם היו בני גילו, שגדלו עמו בארמון בתנאי שפע ומנותקים מקשיי העם שנאנק תחת העול. עבורם, הפגנת כוח והקשחת תנאים נראו כדרך הנכונה לבסס את המלוכה, יותר מההקשבה וההתחשבות שהציעו הזקנים. רחבעם ויועציו הכירו רק את סגנון השלטון של אביו (שלטון שהושתת על עוצמה, פאר והטלת סמכות) ולכן המשיך באותה הדרך ובחר בקו הכוחני. תחושת האתגר שבכניסה ל"נעליו הגדולות" של שלמה חיזקה את רצונו לשמור על הרף שהציב אביו. אטימותו לבקשת העם הפכה, ככל הנראה, לגורם הישיר לקרע ולהתפלגות הממלכה.

אך האם רחבעם אכן היה אטום, אכזר או טיפש? האם הוא עצמו בחר בעצת הילדים? האם הייתה לרחבעם בחירה חופשית?

לכאורה – הייתה. אך פס' ט"ו הופך את הקערה על פיה. רחבעם איננו בוחר בעצמו, ה' הוא שמסובב את פני הדברים. לפנינו סיבתיות כפולה: "וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם כִּי הָיְתָה סִבָּה מֵעַם ה'". מתברר שרחבעם, כאבשלום לפניו, בוחר בעצה הטובה פחות כי זהו רצון ה'. אין כאן טיפשות של רחבעם אלא החלטה של האל לקרוע את הממלכה בשל חטאי שלמה, והפסוק קושר אותנו מחדש אל נבואת אחיה השילוני (מל"א י', כ"ט-ל"ט). האם ההבנה שבחירתו של רחבעם היא כלי בשירות תכנית כללית ונעלה, מפחיתה מהיותה "בחירה"? אולי כן – ואולי לא.

שאלת הבחירה החופשית מתעוררת כאן במלוא עוזו. האם התפיסה שה' מסובב את ההיסטוריה סותרת את רעיון הבחירה החופשית? האם היא סותרת את רעיון האחריות האישית של כל אחד למעשיו? או שמא תוכניתו של ה' מתגשמת באמצעות צורכיהם, תכונותיהם, כישוריהם והתנהלותם של בני האדם? הכול צפוי והרשות נתונה לנו בידינו לדון בכך בכיתה.

"מה לנו חלק בדוד..." – למה באמת התפלגה הממלכה?

העם מגיב לדברי רחבעם בקריאה – "מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בָּבֶן יְשִׁי לְאַהֲלֵיךָ יִשְׂרָאֵל" (מל"א י' פס' ט"ז). בקריאה זו העם מעודד את עצמו לשוב למסגרת המשפחה (אוהל=משפחה) או למסגרת השבט שלפני המסגרת הלאומית-מלוכנית של בית דוד (אוהל=שבט). משפט זה הוא מעין "סיסמת הפילוג". המשפט חוזר כמעט במדויק על דבריו של שבע בן בכרי שמרד בדוד. גם אז מורדים אנשי ישראל בבית דוד, ושבט יהודה הוא היחיד שנותר נאמן:

"וְשֵׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעַל וְשֵׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן בְּכָרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְּקֵעַ בְּשֹׁפָר וַיֹּאמֶר אֵין לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלֶה לָנוּ בְּבֶן יְשִׁי אִישׁ לְאַהֲלֵיוֹ יִשְׂרָאֵל. וַיַּעַל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן בְּכָרִי וְאִישׁ יְהוּדָה דָּבָקוּ בְּמִלְכָּם מִן הַיָּרְדֵּן וְעַד יְרוּשָׁלַם" (שמו"ב כ' פס' א'-ב').

הדבר מלמד כי הברית בין שבטי ישראל לבית דוד לא הייתה מובנת מאליה, וכדי לשמרה נדרש מרחבעם לנהוג אחרת. מכאן עולה שורת שאלות: האם טיפשותו וחוסר שיקול דעתו של רחבעם הם שגרמו לפילוג הממלכה? או שמא הייתה זו יד ה' שהובילה את האירועים? האם היה זה רק עניין של זמן עד ששבט אפרים ידרוש לעצמו מחדש את ההנהגה בשבטי ישראל? ואולי הסיבה טמונה בפולחן החדש במקדש בירושלים ובקושי של חלק מהשבטים לקבל את הרפורמות הדתיות והחברתיות שזים שלמה? ומעבר לכל אלה, נותרה השאלה המרכזית: כיצד יש לראות את האירוע ההיסטורי הזה – כחטא של מנהיגות או כעונש משמים?

עונש או חטא – כיצד נתפס הפילוג?

תלוי היכן קוראים... נראה שיש תפיסות סותרות בעניין זה במקרא:

לפי סופר מלכים א' י"א, "א-י"ג ולפי מל"א י"ז, ט"ו – הפילוג הוא עונש על ששלמה הפר את הברית עם ה'. כך מתגשמת נבואת אחיה, והתכנית האלוהית באה לידי ביטוי במציאות.

לפי מל"א י"ז, "ט – המרד הוא חטא של ישראל, פשיעה בבית דוד! "וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

לפי מל"ב י"ז, כ"א – הפילוג הוא חטא של ישראל. זהו חטאה הראשון של ממלכת ישראל וסיבת היסוד לחורבנה: "כִּי קָרַע יִשְׂרָאֵל מַעַל בֵּית דָּוִד וַיִּמְלִיכוּ אֶת יִרְבֶּעֶם בֶּן נֶבֶט וַיִּדְא (וַיִּדַח) יִרְבֶּעֶם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה' וַהֲחִטִּיאוּ חֲטָאָה גְדוֹלָה".

לפי סופר דברי הימים ב' י"ג, ו'-ז' – הפילוג הוא חטא של ישראל. תפיסת הפילוג כחטא מורחבת בנאומו של אביה בן רחבעם בספר דברי הימים. לדבריו, ממלכת ישראל נוסדה עקב מרד של אנשים ריקים, ובראשם ירבעם. זהו מרד במלך החוקי מבית דוד וניצול חולשתו וחוסר ניסיונו של רחבעם: "וַיִּקֶם יִרְבֶּעֶם בֶּן נֶבֶט עֶבֶד שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד וַיִּמְרֹד עַל אֲדָנָיו. וַיִּקְבְּצוּ עָלָיו אֲנָשִׁים רַקִּים בְּנֵי בְלִיעַל וַיִּתְּאֲמְצוּ עַל רַחֲבֶעֶם בֶּן שְׁלֹמֹה וַרְחֲבֶעֶם הָיָה נֹעַר וְרָךְ לָבָב וְלֹא הִתְחַזַּק לִפְנֵיהֶם".

לפי ראייה חילונית של הכתוב – הפילוג איננו לא חטא ולא עונש. אי חידוש הברית עם בית דוד הוא מעשה מובן ולגיטימי משום סירובו של רחבעם להקל בעול. תפיסה זו אמנם אינה מופיעה בתנ"ך, אך תוכן הפרק יכול לשמש בסיס ראוי להבנה כזאת.

כמעט מלחמת אחים

בפסוקים י"ח–כ"ד מתוארת מתיחות שעמדה על סף התלקחות למלחמת אחים, אך נבלמה בזכות התערבות ה'. רחבעם ניסה להשיב את שלטונו על שבטי הצפון, אך נבואת שמעיה איש האלוהים עצרה את המהלך. בדבריו (מל"א י"ב, כ"ד) מדגיש שמעיה את קשר האחוה בין ממלכת יהודה לשבטי ישראל "אֲחִיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" ואת העובדה שהפילוג התרחש ברצון ה' "מֵאַתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה". מסרים אלו מביאים את העם ואת המלך להשלים עם המציאות החדשה ולמנוע את שפיכות הדמים.

ירבעם – "חוטא ומחטיא" או מחזיר עטרה ליושנה?

פעולותיו הראשונות של ירבעם כמלך הן בניית שכם ופנואל (פס' כ"ה). מדוע בחר ירבעם דווקא במקומות אלו? מה הנחה את בחירתו? האומנם מדובר בבנייה יש מאין של הערים הללו?

שכם נזכרת כמקום כינוס העם, ולכן נראה שחוזקה ולא נבנתה מחדש. בחירתה אינה מקרית – העיר נחשבת קדושה ומקושרת למסורות רבות: בה נגלה ה' לאברהם והוא בנה מזבח; יעקב קנה בה חלקת שדה, בנה מזבח ונתן את העיר ליוסף, ובעקבות זאת נקברו בה עצמות יוסף. בשכם גם כרת יהושע ברית עם העם, מה שהפך אותה לסמל של התכנסות לאומית וברית עם האל.

גם **לפנואל** היסטוריה מתקופת האבות: שם נאבק יעקב במלאך, ושם שונה שמו מיעקב לישראל (בראשית ל"ב פס' כ"ה–ל"א).

ירבעם בנה שני עגלי זהב והציב אותם בדרך ובבית אל. גם מקומות אלו אינם חדשים.

בית אל: בבית אל בנה אברהם מזבח לה' (בראשית י"ב, ח'); בה זכה יעקב להתגלות ה' בצאתו לגלות (חלום סולם יעקב, בראשית כ"ב, י"א–י"ט) ובשובו ממנה (ה' אישר את שינוי שמו של יעקב לישראל ובירך אותו, בראשית ל"ה, ט"ו–ט"ז). בימי השופטים נמצא ארון הברית זמן מה בבית אל (שופטים כ, י"ח). בית אל שימשה כמרכז הפולחן החשוב בהר המרכזי. מיקומה היה בדרום ממלכת ישראל, על הגבול שבין שתי הממלכות, והיא תחמה בין בנימין לאפרים.

דן: את העיר בנו בני שבט דן (יהושע י"ז, מ"ז), ובה קיימה משפחת כוהנים שהתייחסה על משה פולחן רציף לפסל מיכה (שופטים י"ז, ל"א). דן נמצאת בקצה הצפוני של ממלכת ישראל.

ירבעם מחזק ארבעה אתרים מקודשים ועתיקים במסורת ישראל, ומעמידם כאלטרנטיבה דתית ומדינית לירושלים – עיר שנכבשה בידי דוד מהיבוסים, נקבעה לבירה בתקופתו, ואינה נזכרת בתורה או בתקופת האבות. ייתכן שבית דוד הם שחידשו את קדושתה וקבעו בה את המקדש, ואילו ירבעם בחר לשוב למוקדי הפולחן העתיקים שהיו מקודשים מדורי דורות.

עובדה מול הערכה – כמה הארות חשובות לקורא

הבה נבחן כיצד המספר מציג את מעשיו של ירבעם, ונבחין בין ה"עובדות" ל"דעות":

מעשי ירבעם	הדעה המובעת עליהם
חיזוק שכס ופנואל	המעשה מוצג כ"בנייה", כלומר – כיצירה חדשה.
עשיית העגלים והצבתם בבית אל ובדן	"וַיֹּאמֶר יִרְבֵּעַם בְּלִבּוֹ עֲתָה תָשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד. אִם יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זִבְחִים בְּבֵית ה' בִּירוּשָׁלַם וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל אֲדֹנֵיהֶם אֶל רַחֲבֵעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִרְגִנִּי וְשָׁבוּ אֶל רַחֲבֵעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה" (פס' כ"ו-כ"ז) הפסוקים רומזים שהמעשה הוא מעשה אינטרסנטי, פוליטי-אישי, שנעשה משום שירבעם חשש לגורלו האישי.
וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחֹטָאת (פסוק ל').	"הִנֵּה אֶלְהִידָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹף מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (פס' כ"ח). הפסוק מנוסח ככפי שנוסח מעשה חטא העגל בשמות ל"ב. ייתכן שניסוח זה בא להדגיש את כובד החטא.
עשיית בית במות	אין.
מינוי כוהנים שאינם משבט לוי	"מִקְצֹת הָעָם [...] אֲשֶׁר לֹא הָיוּ מִבְּנֵי לֵוִי" (פס' ל"א). ביטויים אלו באים להדגיש שהכוהנים אינם משתייכים לשבט "הנכון".
עשיית חג בבית אל בחמישה עשר בחודש השמיני	"אֲשֶׁר בָּדָא מַלְבָּד (מֶלֶכּוֹ)" (פס' ל"ג). החג הוא חג "מומצא", שלא כחג שנחגג ביהודה, שנבע מצו האל.

דעתו השלילית של המספר על מעשי ירבעם מובעת גם בדרכים האלה:

מודגש שירבעם עולה בעצמו לזבח ולהקטיר (פס' ל"ג), כלומר – לוקח לעצמו תפקיד דתי לא לו. יש שימוש במילה מנחה – "עשה", המטילה את מלוא האחריות על ירבעם. יש הקבלה בין תיאור מעשי ירבעם לתיאור מעשי ה"שומרונים" במל"ב י"ז, כ"ח, ל"ב. גם השוואה זו מאירה את מעשי ירבעם כבלתי לגיטימיים.

איך ייתכן שירבעם חוזר על חטא העגל ובונה עגלי זהב?

גם אנחנו, ולא רק המספר, רואים כמובן מאליהם שהעגלים הם חטא לה', מפני שהדבר מזכיר את סיפור חטא העגל. אם כך, כיצד ייתכן שירבעם חוזר על חטא חמור שכזה? כדי שנוכל לענות על שאלה זו, עלינו לבדוק את הקשר בין סיפור חטא העגל בשמות ל"ב ובין הסיפור על עגלי הזהב של ירבעם.

הנה כמה קווי דמיון בין הסיפורים:

- בניית עגל מזהב, בניית עגלים מזהב.
- העגל/העגלים כתחליף: העגל כתחליף למשה, העגלים כתחליף למקדש.
- קביעת חג, על מנת לחגוג את הפולחן החדש ("וַיִּקְרָא אֶהְרֹן וַיֹּאמֶר חַג לַה' מִקֵּר", שמות ל"ב, ה').
- דמות מנהיגה היא שעושה את העגל/העגלים: אהרון, ירבעם.
- המשפטים אֶלָּה / הִנֵּה אֶלְהִידָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹף מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם (שמות ל"ב ד', ח'; מל"א י"ב, כ"ח) – זהים כמעט לחלוטין.
- שמות בניו של ירבעם דומים מאוד לשמות בניו של אהרן: נדב ואביה (בני ירבעם) – על פי מל"א ט"ו, כ"ה, י"ד, א'), נדב ואביהוא (בני אהרן – על פי ויקרא י', א').

מה היחס בין סיפור חטא העגל בשמות ל"ב לסיפור עגלי ירבעם במל"א י"ב?

בשאלה זו נחלק המחקר לשתי גישות מרכזיות:

על פי גישה אחת – ירבעם נסמך על מסורת קדומה של אהרן, שכנראה נמשכה בצפון הארץ על ידי צאצאיו של אהרן עד ימי ירבעם. הייתה זו מסורת לגיטימית ולא עבודה זרה. רק בעריכה הוסיף המספר המקראי פרטים היוצרים דמיון לסיפור חטא העגל (שמות ל"ב), על מנת להדגיש את חטאו של ירבעם.

על פי גישה אחרת – סיפור חטא העגל (שמות ל"ב) נכתב לאחר חטאי ירבעם, כפולמוס עם ירבעם. זהו ניסיון להציג את ירבעם כחוטא החוזר על החטא הנורא של עגל הזהב במדבר, שהביא לסכנת כליה על העם, לשבירת הלוחות ולנדודים הארוכים במדבר.

עיון בשתי גישות אלה מגלה בהן קשיים. הקושי בגישה הראשונה הוא שעלינו להניח שהסיפור בשמות מסופר באופן מסולף, וכנראה שהעגל שעשה אהרן לא נתפס בשעתו כחטא כפי שהדבר מוצג על ידי המספר במל"א י"ב. הקושי בגישה השנייה הוא ההנחה שהסיפור המכונן על חטא העגל הומצא כולו ונשתל בספר שמות רק לצורך השמצתו של ירבעם.

מילא ירבעם, אבל איך ייתכן שהעם הולך אחרי העגלים?

לשאלת נהירתו של העם אחר עגלי ירבעם מביא רלב"ג שתי תשובות:

האחת – באותה עת העם לא עסק בתורה,

והאחרת – באותה עת הייתה ירושלים מלאה בעבודת אלילים שהכניס אליה שלמה, ובמצב זה היו העגלים אלטרנטיבה המעוגנת במסורת:

"וידמה כי לא עסקו ישראל בתורה אך היו "אוכלים ושותים ושמחים", כמו שקרם בתחילת מלכות שלמה (מלכים א פרק ד' פס' כ). וזה היה סיבת נפלים באלו החטאים, עם שכבר ראו בימי שלמה שנעשו תועבות בירושלים מתועבות הגויים, אשר נתחתן בהם שלמה, ומזה המקום פרצו החטאים האלו בכל ישראל. וידמה שאמר להם: מה לכם לעלות לירושלים, ובה האלוהים אשר עובדים הגויים? טוב שנעבוד האלוהים אשר עבדו אבותינו, שהיה נעשה על ידי אהרן, שהיה נביא להיות לישראל תמורה למשה ואמר בו: "אַלֶּהָ אֶלְהֵיךָ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הָעֵלֹדָּךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות ל"ב, ד').

רד"ק מסביר שירבעם תפס את העגלים כחזרה למסורת של אהרן, וכך הציג אותם לעם. ומכיוון שהעם עומד במצב דומה למצב ששרר אז – היעדר משה מול היעדר המקדש – יעשו אף הם עגלים: כי מתחילה לא אמר ירבעם כי לשם עבודת גילולים היה עושה אותם, אלא לשם האל [...]. ולמה עגל? אמר להם: הלוא אהרן עשה לישראל עגל להשרות השכינה בו במקום משה שלא היה להם; גם אתם, עתה שאין לכם מקום השכינה, שהיה בירושלים, נעשה עגל במקומו [...]. "וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה, לְחִטָּאת" (מל"א י"ב, ל') – ואמר כך שב הדבר ההוא והיה לחטאת, שקיבלוהו כאלוה, וממנו יצאו לאלוהים אחרים ככל הגויים.

כוהנים מ"קצות העם" – רפורמציה או רסטורציה?

לכאורה חטא ירבעם בהעמידו כוהנים מקצות העם, משום שהכהונה שמורה לשבט לוי, והמספר המקראי מדגיש פסול זה במעשיו. ואולם ראוי להדגיש שני עניינים השופכים אור אחר על המעשה:

א. לטענת י"מ גרינץ, ירבעם חוזר בכך לימים שלפני ייסוד המשכן, שבהם שימשו בני אהרן בכהונה יחד עם נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כ"ד, ה'). הכהונה היא תפקידם של הבכורות מכל השבטים, ועדיין אין ללוויים מעמד של קדושה.

ב. על הכוהנים מקצות העם נאמר ששימשו בבית במות, ויש הבחנה מהותית בין מקדש ובין במה או מזבח. לטענת מ' הרן, העמדת כוהנים שלא משבט לוי במזבחות שמחוץ למקדשים אינו מעשה בלתי חוקי! קיימות ראיות רבות במקרא לאישים (כאליהו ואחרים) הזובחים בבמות. הדבר נאסר רק לפי תפיסה אחת מסוימת במקרא והיא התפיסה של ספר דברים האוסרת לחלוטין על קיום במות. כלומר, החטא אינו מינוי הכוהנים אלא עצם קיום במות מחוץ למקדש.

האם ירבעם בדא חג או חודש?

עצם השימוש במילה "בדא" מבהיר את מהות חטאו של ירבעם, לדעת המספר. ירבעם "המציא" חג זה על דעת עצמו ולא לפי צו האל. הייתכן? היעלה על הדעת שהעם ישתף עמו פעולה?

המצווה הראשונה שנצטוו בה בני ישראל הייתה המצווה על לוח השנה: "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה" (שמות י"ב, ב'). בחודש זה נצטוו לחוג את הפסח, ועם זאת נצטוו גם: שְׁמֹר אֶת חֲדָשׁ הָאָבִיב וְעֲשִׂיתָ פֶּסַח (דברים ט"ז, א'). הצורך לשלב את שתי המצוות הוביל לגיבוש לוח השנה כפי שאנו מכירים אותו, שבו יש לאדם ולראייתו את מולד הירח מרכיב מכריע בקביעת הלוח. שינויי האקלים בין צפון הארץ למרכז יצרו בעיה סביב מועד אותם חגים בעלי ההיבט החקלאי (פסח-אביב, ובמקרה שלנו סוכות-אסיף), וזאת כפי הנראה הסיבה שחלק מהחגים צוינו באיחור ביחס למועד שנהג בירושלים. כלומר – אסיף בדרום החם בחודש השביעי, ואסיף בצפון – בחודש השמיני. נראה אם כן שירבעם פעל לפי מסורות שהיו נהוגות בקרב שבטי הצפון דווקא מתוך הרצון לשמר את מצוות ה'.

תיאור החג של ירבעם סביב חנוכת העגלים דומה הן לתיאור חג הסוכות של שלמה, שנחוג לשם חנוכת המקדש, והן לתיאור חגיגות הפסח של יאשיהו, שהיו גולת הכותרת לרפורמה שלו במקדש בירושלים. תיאור החג של ירבעם דומה גם לחגיגות הסוכות שחגגו שבי ציון כשחנכו את ההיכל, ולחגיגות הפסח כשנשלמה התקנת המשכן.

לסיכום

הבחינה מחדש של מעשיו של ירבעם מציירת אותו בדמות שונה מהמקובל. במקום לראות בו רק מורד או חוטא, אפשר לראות מנהיג שבחר לחדש את מרכזי הפולחן העתיקים, להחזיר למפה מקומות מקודשים מימי האבות, ולהנגיש את עבודת ה' לכל תושבי ממלכתו. המקדש שבדן שירת את יושבי הצפון, והמקדש שבבית-אל – את הדרום; מועדי החג הותאמו לקצב חיי האזור. מבחינה דתית, ירבעם הציב אלטרנטיבה לירושלים, שחידושי הפולחן בה נראו בעיניו כסטייה ממסורת האבות. בעוד שהמקרא מציג את כל מעשיו כחטא חמור, מנקודת מבט זו – הוא היה מחזיר עטרה ליושנה, המבקש להשיב את העם למסורתו הקדומה.

שאלות למלכים א' – פרק י"ב

1. קראו פסוקים א' – ד'. יש הטוענים כי מנהיגי שבטי הצפון התכוונו מראש למרוד במלך רחבעם ויש הטוענים שלא. הביאו הוכחה לכל טענה והסבירו.

2. קראו פסוקים א'-ט"ז

א. הביאו שתי הוכחות ששבטי ישראל חשבו שהם יכולים לכפות את רצונם על רחבעם והסבירו אותן.

ב. על פי פסוק ט"ו – מהי הסיבה לפילוג הממלכה? הסבירו.

3. קראו פסוקים ז' – י"א. מהו ההבדל בין עצת הזקנים לעצת הילדים? נמקו.

4. הסבירו את הביטוי והקשרו בפסוק י"ד "אָבִי, יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים, וְאֲנִי, אֲנִיִּשְׂרָאֵל אֶתְכֶם בְּעֶקְרָבִים".

5. בפסוקים ל"א – ל"ג יש שורש המופיע שמונה פעמים.

מהו השורש, ומה השימוש החוזר בו מלמד על היחס של המחבר כלפי ירבעם?

6. האם מעשי ירבעם תואמים לנבואת אחיה השילוני (בפרק הקודם)? נמקו והסבירו.

7. מצאו את המילים ממחסן המילים בתפזורת הבאה :

א	ח	י	ה	ה	ש	י	ל	ו	נ	י
ל	נ	ה	ג	ד	ר	מ	ר	ד	ר	ג
מ	ר	ז	ס	ש	ק	כ	י	ד	ש	ח
מ	מ	ל	כ	ת	י	ש	ר	א	ל	פ
ל	ר	כ	מ	נ	ב	ה	ב	ז	מ	נ
כ	ע	ח	י	ר	ח	ב	ע	מ	ה	ו
ת	ת	מ	י	ד	ל	י	מ	ל	צ	א
י	נ	ב	ו	א	ה	ת	ק	א	פ	ל
ה	צ	ט	נ	ט	מ	א	נ	ד	י	ל
ו	ס	ד	ג	ח	פ	ל	פ	ן	ל	ל
ד	ז	ק	נ	י	מ	מ	ב	ר	ו	ת
ה	נ	ב	י	ל	צ	ט	ח	ל	ג	ר
ל	ג	ע	ע	ק	ר	ב	י	מ	ט	א

מחסן מילים : ירבעם, רחבעם, שלמה, אחיה השילוני, נבואה, שכס, ילדים, זקנים, עקרבאים, ממלכת ישראל, ממלכת יהודה, מרד, פילוג, חטא, פנואל, דן, בית אל.

סיפורי אליהו

מלכות עמרי ואחאב בישראל מלחמת אליהו באחאב ובעובדי האלילים ניסי אליהו	אחאב ואליהו מלכים א', פרקים: ט"ז (כ"ג-ל"ד), י"ז
הדמויות בסיפור: עובדיהו, איזבל, הנביאים, נביאי הבעל והאשרה המעמד בהר הכרמל	מלכים א', פרק י"ח
סיפור כרם נבות, "הרצחת וגם ירשת"	מלכים א', פרק כ"א

מלכים א' פרק ט"ז (כ"ג-ל"ד) – הרקע לסיפור הבצורת

כדי להבין את הרקע לסיפור הבצורת בפרקים י"ז–י"ח, יש לעיין בסוף פרק ט"ז, שם מסופר כי אחאב נשא לאישה את איזבל, בת מלך צידון. כמו בתקופת שלמה ובתרבויות רבות עד המאה ה-20, נישואין בין משפחות מלוכה שימשו כלי דיפלומטי:

- שמירה על "דם מלכותי" ללא ערבוב עם פשוטי העם.
 - יצירת בריתות ואיתקפה בין ממלכות.
 - השגת השפעה פוליטית וכלכלית כאשר מלך חזק נושא את בתו של מלך חלש יותר.
- שלמה, למשל, הרחיב כך את ממלכתו והשפעתו במזרח הקדום. איזבל הסיתה את אחאב ואת העם לעבוד את הבעל שהוא אל הגשם במיתולוגיה הכנענית. מסיבה זו אליהו הכריז שבצורת תהיה העונש על חטאי אחאב, כדי להוכיח את חוסר כוחו של הבעל ולהראות שרק אלוהי ישראל שולט בגשם ובטבע.

הפרק מחולק לשני חלקים עיקריים:

- מלכות עומרי: פסוקים כ"ג – כ"ח
- מלכות אחאב בן עומרי: פסוקים כ"ט – ל"ד

בחלק הראשון של הפרק אנחנו מכירים את דמותו של עמרי שהיה מלך על ישראל ומלך סה"כ 12 שנים. מסופר לנו שהוא התחיל את מלכותו בעיר תרצה (6 שנים מלך שם) ובהמשך בעיר שומרון. על שומרון מסופר לנו שעומרי קנה את העיר בכסף מאדם בשם שמר ועל שמו נקראה העיר. נראה שזה הדבר החיובי היחיד שעשה על פי הפרק מכיוון שכתוב לנו שהוא היה המלך הכי רע שהיה עד עכשיו בגלל שהחטיא את העם בעבודה זרה.

בפס' כ"ז אומרים לנו ששאר דברי הגבורה שלו כתובים בספר אחר, בספר חיצוני שנקרא "ספר דברי הימים למלכי ישראל", ספר היסטורי שכנראה אבד במהלך השנים. מדוע לא כל דברי הגבורה שלו כבר כתובים באותו מקום? כנראה כדי ליצור מצג שעמרי היה מלך רע ושלא נחשוב עליו דברים חיוביים.

לאחר מותו של עמרי, עלה לשלטון בנו – אחאב בן עמרי. אחאב מלך על ישראל במשך 22 שנים בעיר שומרון. עובדה זו בעיתית מכיוון שהוא היה המלך הכי רע, יותר מאביו משלוש סיבות:

1. אחאב התחתן עם איזבל בת אתבעל מלך מצידון כלומר – אחאב התחתן עם אישה גויה זרה וזה חטא.
2. אחאב חטא בעצמו לאלים מצידון – האמין בבעל שהוא אל הגשם הצידוני ולא בה'.
3. אחאב הקים מזבחות לאלים הצידונים: לבעל (אל הגשם) ולאשרה (אלת הפריה) – בכך בעצם החטיא את העם בעבודה זרה כי הוא עודד אותם להתפלל ולהקריב קורבנות לאלים זרים ולא לה'.

המלך	מלכות עומרי	מלכות אחאב
הפסוקים והכותרת	פסוקים כ"ג – כ"ח	פסוקים כ"ט – ל"ד
זמן מלכותם ובירתו	12 שנה	22 שנה
עיר הבירה	6 שנים בתרצה ו6 שנים בשומרון	שומרון
התנהגותו	"עשה הרע בעיני ה' "	"עשה הרע בעיני ה' " – יותר מאביו
חטאיו מושווים ל...	ירבעם בן נבט "וילך בכל דרך..."	ירבעם בן נבט "ויהי הנקל לכתו..."
הוביל את העם	לעבודה זרה	עבד בעצמו עבודה זרה וגרר את העם אחריו. נשא אישה צידונית. והשיא: הפך את פולחן הבעל והאשרה לפולחן לגיטימי

שאלות למלכים א' – פרק ט"ז

1. קראו פסוק כ"ד: הביאו שלוש הוכחות מהפסוק לכך שעמרי קנה את שומרון.

2. חז"ל אמרו: "מפני מה זכה עמרי למלכות? מפני שהוסיף כרך (= עיר) אחד בארץ ישראל".
(תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ק"ב, עמוד ב')
מהי עמדת חז"ל כלפי המעשה של עמרי המתואר בפסוק כ"ד? נמקו.

3. קראו פסוק כ"ז וענו: מדוע מעלים סופר מלכים את המעשים החיוביים של עמרי במילה אחת "וגבורתו", וכן הוכיחו מן הפסוק טענה זו.

4. קראו פסוק כ"ז.

- א. באיזו מילה בפסוק מאפיין המחבר את עומרי כמלך חיובי? _____
- ב. מדוע מפנה אותנו המחבר ל"ספר דברי הימים--למלכי ישראל"?

5. קראו פסוקים כ"ט – ל"ג והסבירו: מדוע אחאב היה מלך רע יותר מכל אשר לפניו? (3 הוכחות)

מלכים א' פרק י"ז – שלושה סיפורים על אליהו

בפרק י"ז ישנם שלושה סיפורים שביניהם יש קשר ספרותי, מילולי ורעיוני. הביטוי המנחה בפרק כולו הוא דבר ה' ומידת ההישמעות לו מהווה מוטיב מרכזי, המאחד את הסצנות השונות.

פס' א' - הרקע לסיפור הבצורת – שני הגיבורים הם המלך אחאב ואליהו הנביא, מן העיר תשבה שבגלעד. זהו גם המקור לכינוי "אליהו התשבי". חשוב לציין שזוהי הפעם הראשונה בה מופיע אליהו במקרא. יש חוקרים הסבורים כי היה ספר שסיפר את סיפורי אליהו, שנעלם במהלך השנים, ועליו התבסס מחבר ספר מלכים. בספר היו אולי פרטים ביוגרפים של הנביא, שחסרים כאן, זאת מכיוון שדמותו של אליהו הייתה מוכרת לבני דורו, ולא היה צורך להביאם.

פס' ב' – ז': אליהו בנחל כרית – ה' מצווה על אליהו לברוח ולהסתתר בנחל כרית, כנראה אחד מיובלי הירדן (או היבוק, בעבר הירדן). כנראה ששמו של הנחל רומז על כך שממיו מתייבשים - נכרתים. אליהו שותה ממימי הנחל, והעורבים מביאים לו מזון. עובדה זו גרמה "כאבי ראש" לפרשנים, היות והעורב הוא עוף טמא, והקושי הוא כיצד אכל אליהו אוכל טמא? (הטומאה מועברת במגע). כל הניסיונות להסביר זאת – מגוחכים. כמובן שהאכלתו של אליהו על ידי העורבים היא מוטיב של נס, מוטיב החוזר בכל אחד משלושת הסיפורים בפרק. בסופו של דבר, הנחל מתייבש. אליהו, הנמצא בעולם אלוהי, חייב לציית לחוקי הקיום האנושי, והוא נאלץ לעזוב את הנחל. כך מקשר הסופר בין הסיפורים השונים. בנוסף, עד עתה היה אליהו לבדו, עם עצמו. כדי להכשירו טוב יותר לתפקידו כמתקן דתי וחברתי עליו לפגוש בני אדם, המושפעים מתוצאות הבצורת שעליה הכריז, לחיות את חייהם וללמוד על מנת סבלם היום-יומית.

פס' ח' – ט"ז: אליהו בצרפת - נס כד הקמח וצפחת השמן – אליהו מצטווה ללכת לצרפת, אשר בצידון. זוהי מולדתו של הבעל (אל הגשם הצידוני), והמטרה היא להראות את אפסותו של הבעל, אפילו במולדתו שלו, מכיוון שגם כאן שוררת הבצורת. ה' אומר לאליהו "צויתי שם אישה אלמנה לכלכלך" בדיוק כמו שהוא אומר לו בסיפור הראשון: "וואת העורבים צויתי לכלכלך שם" (פס' ד').

אליהו מעמיד את האישה האלמנה בשלושה מבחנים: 1- מבחן המים. זהו מבחן של אמונה. אליהו רוצה לראות אם האישה תפסיק ממלאכתה כדי להשקות אדם זר, וזאת בתקופה של בצורת. 2- אליהו דורש מן האלמנה להאכיל אותו. חשוב לציין כי על פי מנהגי הכנסת האורחים במזרח הקדום, במקרה שזוהי פת לחמה האחרונה, אין האישה חייבת להאכיל את אליהו. 3- אליהו דורש מהאישה להאכילו, לפני שהיא מאכילה את בנה, או אוכלת בעצמה, זאת בניגוד לכל אינסטינקט אימהי.

גם כאן יש מוטיב של נס (פס' ט"ז). הביטוי "ימים" מסיים את הסיפור, כמו גם בסיפור הראשון (פס' ז').

פס' י"ז – כ"ד: החייאת בנה של האלמנה – בנה של האישה מת, והיא באה בטענות אל אליהו כי עצם בואו אליה עורר כנראה את האל להיזכר בחטאיה, והיא נענשת במות בנה. אליהו לוקח את הילד לחדרו, ומחייה אותו, לא לפני שהוא בא בטענה אל האל: "הגם על האלמנה....הרעות להמית את בנה" כלומר, לא רק שהענשת את העם בבצורת, אתה גם רוצה להרע לאלמנה זו, שגרמה לי רק טוב? אליהו מוסיף ומתפלל ל-ה' שיחיה את הילד, וגם כאן מתחולל נס, והילד שב לחיים.

פס' כ"ד: "עתה זה ידעתי כי איש אלוהים אתה, ודבר ה' בפיו אמת" - כבר בפס' י"ח ידעה האלמנה כי אליהו הוא "איש אלוהים", אך אם קודם חשבה אולי שכוחו רק להרע, או שבגלל נוכחותו בביתה נזכר ה' בחטאיה, הרי עכשיו היא יודעת את כוחו האמיתי.

אמונתה של האישה הנוכרייה בדבר ה' היא שיא הישגיו של אליהו כנביא. עתה נותר לראות אם גם אחאב ועם ישראל יכירו בה', ובאליהו נביאו. (המילה "ימים" לסיום הסיפור נמצאת בפס' א' בפרק הבא).

שאלות למלכים א' – פרק י"ז

1. קראו פסוק א' במלכים א' פרק י"ז וענו :

א. המילים "כי אם לפי דְבָרֵי" בנבואתו של אליהו עשויות לגרום לקושי תאולוגי (דתי).

מהו קושי זה?

ב. קראו גם מלכים א', פרק י"ח, א'. האם לדעתכם הנאמר בפסוק זה מסייע לפתור את הקושי? נמקו.

2. מהי הנבואה שאליהו מוסר לאחאב בפסוק א', ומדוע נמסרה לו נבואה זו?

בתשובתכם התבססו על **מלכים א'** פרק ט"ז, כ"ט – ל"ג; **ודברים י"א**, ט"ז – י"ז.

3. בפסוק ג' מתואר אליהו הבורח לנחל כרית. הביאו **שתי** סיבות לבריחתו.

4. מהו הנס שנעשה לאליהו בנחל כרית? (הגדירו את המושג 'נס' ואז הסבירו אותו)

5. קראו פסוקים ב' – ט' בקטע שלפניכם.

לדעת פרשנים אחדים, "הערבים" הם אנשי הערבה.

א. האם לדעתכם לפי פירוש זה נעשה לאליהו נס? בססו את דבריכם על פס' ב' – ו'.

ב. האם פסוקים ז' – ט' תומכים בדעתכם או אינם תומכים בה? הסבירו.

6. לאחר שאליהו החיה את בן האלמנה, אמרה האלמנה שהיא עכשיו יודעת שאליהו נביא. מדוע?

מלכים א' פרק י"ח – אליהו ונביאי הבעל בהר הכרמל

בפרק י"ח בספר מלכים א', בשנה השלישית לבצורת עליה הכריז אליהו במלכים א' פרק י"ז נשלח אליהו לאחאב בכדי לבשר לו על סיום הבצורת. בטרם יתואר המפגש בין אליהו ואחאב מוזכרת דמות חדשה בשם עבדיהו שעבד את אחאב אך בו בזמן החביא ודאג למזון ומים למאה נביאי ה' שאותם ביקשה איזבל להרוג. עבדיהו חילק את מאה הנביאים לשתי מערות שונות כדי שאם במקרה איזבל תמצא מערה אחת אז רק חמישים נביאים יתפסו ולא כל המאה.

הפרק מתחיל בתיאור המצב הקשה בארץ, כאשר אחאב ועבדיהו יוצאים לחפש חציר לבהמות כדי שלא ימותו. ייתכן שהפסוק בא להצביע על אחאב באור שלילי, בכך שהוא מעדיף להציל בהמות על פני בני אדם, דבר שמציג את סולם הערכים המעוות של הזוג אחאב-איזבל. עבדיהו ואחאב הולכים לכיוונים שונים, ועבדיהו פוגש את אליהו. אליהו מבקש ממנו להודיע לאחאב על בואו, אך עבדיהו מסרב, מספר לו שאחאב חיפש אותו ולא הצליח למצוא אותו, ומביע חשש שאם אליהו ייעלם שוב, אחאב יהרוג אותו. פחדו של עבדיהו מחדד את התמונה השלילית של אחאב. עבדיהו מתייחס לשניהם כ"אדון", דבר שמעיד על קונפליקט הנאמנות הכפולה שלו. בסופו של דבר, אליהו נשבע לא להיעלם, ועבדיהו משתכנע והולך לקרוא לאחאב.

פגישת אליהו ואחאב (פס' י"ז-י"ט)

בפגישה זו מתקיימים חילופי האשמות. אחאב נוהג באליהו בכבוד מכיוון שהוא חושב שלנביא יש כוחות מיוחדים אך מאשים אותו כי הוא הביא בצורת ופגע בישראל ("עוכר ישראל"), אליהו מצידו משיב את ההאשמה וטוען כי הבצורת נגרמה בגלל אחאב שהלך אחרי אלים זרים. אליהו מבקש מאחאב לכנס את כל בני ישראל (כנראה נציגי העם) ואת נביאי הבעל והאשרה על הר הכרמל ואחאב מסכים - כנראה כי כבר התייאש מן הבצורת והוא תולה את תקוותיו באליהו.

העימות בכרמל (פס' כ'-מ')

למפגש בכרמל לא מגיעים נביאי האשרה, כנראה במצוות איזבל שעל שולחנה סעדו. אליהו פונה אל העם ושואל "עַד מַתִּי אַתֶּם פּוֹסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסַּעִיפִים" – ניתן לפרש זאת בשתי דרכים:

- מדמה את העם לציפורים המדלגות מענף לענף.
- מאשים את העם בכך שהוא אינו החלטי ולא בוחר מי הוא האל האמיתי ומתנדנד מצד לצד ומשלב בין שתי האמונות (סינקרטיזם).

אליהו טוען שהוא נביא ה' היחיד ומעורר קושי: הרי סופר כי עבדיהו החביא מאה נביאים. **הפתרון:** כוונת אליהו היא כי הוא הנביא הפעיל היחיד וכן אין הוא רוצה לחשוף לפני אחאב ואיזבל את קיום הנביאים האחרים כדי שלא יהרגו אותם.

אליהו מציע את מבחן האש (זבח שני פרים והאל שיבעיר אש במזבח הוא אל האמת) ומעניק לנביאי השקר יתרונות רבים בכדי להסיר כל ספק: מקום הזבח הוא הר הכרמל- מקום פולחן מרכזי של הבעל, הוא יחיד והם רבים, הם מקריבים ראשונים, הם בוחרים את הפר והוא מניח להם לקרוא לאלוהיהם מהבוקר עד אחר-צהריים.

הלעג לנביאי הבעל מתבטא באמצעים הבאים :

- **אירוניה** – הצעת אליהו לנביאי הבעל לקרוא בקול גדול והם מפספסים את הלעג ומקבלים את ההצעה.
- **פירוט** – דקדוק במעשיהם של נביאי הבעל.
- **האנשה** – לגלוג על הבעל ועל תפיסתו כבעל גוף- אולי הוא עסוק בשיחה, או ישן או בשירותים. כך מוצג הבעל כאל מוגבל שיכול להיות עסוק אל מול האל המופשט.
- **התפתחות** – תחילה רק "אין קול ואין עונה" ואח"כ כבר "אין קול ואין עונה ואין קשב".
- **הנגדה** – פעולות נביאי הבעל ומנגד הציון "אין קול ואין עונה ואין קשב".
- **אנאפורה** – "אין קול ואין עונה ואין קשב" – חזרה על המילה **אין**.
- **הגזמה** – התיאור כיצד הגיעו נביאי הבעל במעשיהם עד שפיכת דם.

מנגד, פעולת אליהו היא שקטה, רוחנית וסמלית. כאשר כבר ברור כי נביאי הבעל נכשלו הוא מאגד את העם סביב מזבח ה' ההרוס, מתקנו, מניח עליו את הפר ושנים-עשר אבנים כמספר השבטים. הוא מבקש כי יצקו פעמים ושלוש פעמים, ארבעה כדי מים (בזמן בצורת) על העצים בכדי להעצים את הנס. ה' נענה לתפילת אליהו ומוריד אש שאוכלת את הפר, האבנים ואפילו המים ובכך משתכנע העם.

בתגובת העם ישנה התפתחות הדרגתית- בתחילה נאמר, בתשובה לשאלת אליהו אודות הסעיפים כי "לא **ענו העם אותו דבר**". אח"כ העם מסכים ומאשר את מבחן האש ואליהו משכיל לשתפו בכל התהליכים בכדי שיוכל לשפוט לבד. בסופו של דבר מסייע העם לאליהו ללכוד את נביאי הבעל ולהרוג אותם (מידה כנגד מידה) – הפועל הוא בלשון יחיד וכנראה מציין את הנהגתו של אליהו במעשה. אחאב אינו מנסה למנוע את המעשה.

סיום הבצורת (מ"א- מ"ו)

אליהו משלח את אחאב לסעוד בכדי לחגוג את סיום הבצורת ואחאב מציית ועוזב את הכרמל. אליהו עולה לראש הכרמל ומתפלל (גוהר ושם ראשו בין רגליו) ושולח את נערו שבע פעמים (מספר טיפולוגי) לבדוק אם יש במערב ענני גשם. בפעם השביעית רואה הנער ענן קטן המבשר את קץ הבצורת והוא נשלח אל אחאב בכדי להודיע לו לנסוע כדי שלא ייתפס בגשם. אנו רואים שלושה ניסים בפרק :

- אש שירדה מן השמיים אכלה את העולה, האבנים, העצים והמים, וכל זאת מלמעלה למטה.
- נס הורדת הגשם וסיום הבצורת.
- אליהו משיג בריצה את מרכבת אחאב.

בפס' מ"א-מ"ו נעשה שבע פעמים שימוש בשורש **ע-ל-ה** שמבליט את ההרמוניה באקט ואת תחושת הניצחון על הבעיות.

שאלות למלכים א' – פרק י"ח

1. מדוע נאמר על עובדיהו שהוא "ירא את ה' מאוד"?

2. קראו פסוקים ז' – י"ד בקטע שלפניכם וענו :
א. כתבו בלשונכם מה מבקש אליהו מעובדיה.

ב. הסבירו מדוע עובדיה נרתע מלבצע בקשה זו?

3. המילה "אדון" חוזרת בפסוקים ז' – י"א, בהטיות שונות.
א. כתבו, מהי מילה מנחה?

ב. הסבירו כיצד החזרה על המילה "אדון" מעידה על המצב שבו נתון עובדיה.

ג. קראו גם את פסוק כ"א. במה דומה מצבו של עובדיה למצב העם, על פי תפיסת אליהו באמרו אליהם: "עד מתי אתם פסחים על שתי הסעיפים" (פסוק כ"א)?

4. קראו פסוקים י"ז – י"ח בקטע שלפניכם וענו :
א. הסבירו מי גרם לבצורת על פי אחאב? ומי גרם לבצורת על פי אליהו, ומהי הסיבה לבצורת, לדעתו?

ב. הסבירו כיצד התנהגות אחאב על פי פסוק י' מבטאת את תפיסתו לגבי הגורם לבצורת.

5. בדברי אליהו בפסוק כ"א יש ביטוי, שמשתמשים בו גם בעברית של ימינו.
א. ציינו את הביטוי, והסבירו אותו.

ב. הסבירו במה אליהו מאשים את העם באמצעות הביטוי.

6. **שאלת אתגר:** קראו פסוק מ' וגם ספר שמות, ל"ב, כ"ו-כ"ח.

שני הנביאים, אליהו ומשה, פעלו להסיר את עבודת האלילים, אך יש הבדל בפעולותיהם.
א. על פי הפסוקים שקראתם, ציינו הבדל **אחד** בין פעולותיו של משה ובין פעולותיו של אליהו.

ב. מהי הסיבה להבדל זה, לדעתכם? הסבירו.

מלכים א' פרק כ"א – הסיפור על כרם נבות

פסוק א': היסוד החשוב ביותר בסיפור הוא הכרם, ולכן זוהי המילה הראשונה בסיפור.

פסוקים ב'-ג': אחאב ונבות נמצאים בכרם נבות. הוא מציע לנבות הצעה הוגנת: להחליף את כרם נבות בכרם טוב יותר או לקבל תמורה מלאה עבורו. יש לציין שבמזרח הקדום, למלך הייתה הסמכות להפקיע את הכרם בכוח, אך הפתיחה בסיפור נועדה להדגיש שבישראל, אפילו המלך כפוף לחוקי התורה ואינו יכול לעבור עליהם.

נבות מסרב להצעה בשלושה נימוקים:

1. רגשי – כי הכרם הוא נחלת אבותיו [יש הטוענים כי השם נבות נגזר מ: נחלת אבות]

2. דתי – על פי חוקי התורה, הוא אינו רשאי להוציא את הכרם מידי משפחתו.

3. אישי – לך, דווקא לך, לא.

פסוקים ד' – י': אחאב ואיזבל בארמון המלך. אחאב מגיע לביתו עצבני. הוא נזכר בסירובו של נבות, ונשכב על מיטתו, ופניו אל הקיר. איזבל, החשה במצב רוחו העגום, שואלת את אחאב לסיבת התנהגותו, והוא מספר לה על פגישתו עם נבות בכרם.

הקריטריון	השיחה בין אחאב לנבות	הדיווח של אחאב לאיזבל על שיחתו עם נבות
בקשה	תנה לי את כרמך	תנה לי את כרמך
נימוק	כי הוא קרוב אצל ביתי	-----
הצעה 1	ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו	בכסף
הצעה 2	אם טוב בעיניך, אתנה לך כסף מחיר זה	או אם חפץ אתה, אתנה לך כרם תחתיו
תשובה	חלילה לי מה' מתתי את נחלת אבותי לך	לא אתן לך את כרמי

ההבדלים:

1) בספרו לאיזבל על השיחה עם נבות, משמיט אחאב את הנימוק שנתן לנבות. הרי מלך אינו צריך לנמק מאומה לנתיניו. המלך הוא החוק, והוא עומד מעל לחוק.

2) אחאב מסתיר את העובדה כי הציע לנבות כרם טוב יותר.

3) אחאב מחליף את סדר ההצעות. איזבל מבינה אולי מה זה כסף, אבל אינה יכולה להבין את חשיבותו של הכרם.

4) מתשובתו של נבות משמיט אחאב שני עניינים: הוא לא מזכיר כי נבות מסרב לעסקה בגלל חוקי התורה, והוא משמיט גם את עניין "נחלת האבות" - שני עניינים שאין למלכה הנוכרייה כל נגיעה אליהם. הוא מציג את סירובו של נבות כהתעקשות מטופשת.

פסוק ז': איזבל לועגת בחריפות לבעלה, שלטענתה אינו מבין את מהות תפקידו, והיא מבטיחה לו את הכרם.

ההסכמה שבשתיקה:

אחאב אינו מגיב להודעתה של איזבל, הוא לא שואל כיצד תצליח להוציא לפועל את מה שהוא נכשל בו, ולא מונע ממנה לפעול. יתרה מכך, הוא מאפשר לה להשתמש בחותם המלך. כל העובדות הללו מצביעות על כך שאחאב הוא שותף מלא באחריות לפשע שמבצע איזבל, גם אם לא היה מעורב ישירות במעשה. אחד הלקחים המוסריים מהסיפור הוא שהשליט אחראי לכל מה שנעשה בשמו.

המזימה של איזבל:

איזבל מביימת משפט שקרי, תוך שהיא מזמינה שני עדים, שכינוי "בני בליעל" מעיד על מהימנותם המפוקפקת, שיספרו כי נבות קילל את ה' (למרות שבסיפורי המקרא, ולא כמו בחוק, נמנעים משימוש בצירוף "אלוהים וקללה", ולכן זה נכתב בצורה הפוכה: "ברך נבות אלוהים ומלך"). איזבל קובעת מראש את העונש – מוות בסקילה. כדי שנבות לא יחשוד במזימתה, הוא נקרא לשבת בראש חבר השופטים. סעיף האישום מבוסס על החוק שבספר שמות (כ"ב, כ"ז), וגם כאן איזבל מכירה בדרישת התורה לשני עדים לפחות, ומכופפת את עצמה לחוק על מנת שהכול ייראה כהלכה. עם זאת, העוקץ במזימתה של איזבל טמון בחוק מזרחי קדום: אדם שהורשע בפשע נגד המלך, רכושו ונחלתו עברו ישירות לארמון המלך, ולא ליורשיו.

פס' י"א – י"ג: משפט נבות, וגזר דינו. השופטים מבצעים את המשפט בדיוק לפי ההוראות של איזבל ונבות מוצא להורג. יש לשים לב כי השופטים יודעים בעצם מי עומד מאחורי העניין: "וישלחו אל איזבל לאמור:

סוקל נבות ומת."

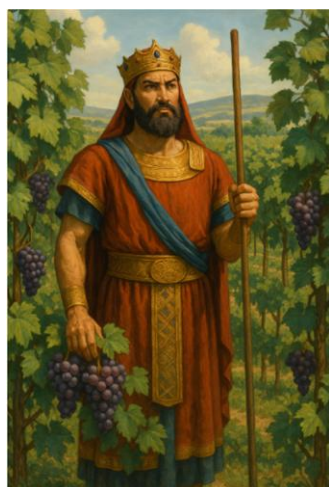
פסוקים י"ד – ט"ז: איזבל שולחת את אחאב לרשת את הכרם.

פסוקים י"ז – י"ט: כניסתו של אליהו.

הנביא נשלח על ידי ה' אל "כרם נבות", דבר שממחיש כי ה' אינו מכיר בבעלותו של אחאב על הכרם. הנביא אומר את משפט המחץ "הרצחת וגם ירשת", ומנבא לאחאב ואיזבל עונש של מידה כנגד מידה: במקום שבו ליקקו הכלבים את דם נבות, הם יעשו זאת גם לאחאב. הוא גם מנבא לאחאב כי מלכותו תילקח ממנו ומצאצאיו אחריו, ואיזבל מנבא מוות משפיל: הכלבים יאכלו את בשרה על חומות העיר יזרעאל.

פסוקים כ"ז-כ"ט: לשמע הנבואה, אחאב מתחרט, מתאבל, לובש שק וצם. ה' מקבל את תשובתו של אחאב ומודיע כי העונש יגיע רק בימיו של אחזיה, בנו של אחאב.

תורת הגמול המקראית: הפסוקים האחרונים מראים שבזמן של אחאב, כמו בתקופת שלמה, שלטה תורת הגמול שבה העונש על חטאים של אדם היה נושא את ההשלכות גם לדורות הבאים. זה מתבטא בפתגם "אבות אכלו בוסר, ושיני הבנים תקהינה", שמסביר שכאשר אדם חטא, העונש יכול להגיע גם לצאצאיו. בסיפור הזה, הסופר לא ראה בעיה מוסרית בזה שהעונש על חטאי אחאב ואיזבל ייפול על הבן שלהם. עם הזמן, השתנתה שיטת הגמול, והעונש הפך להיות מידי וישיר, כלומר כל אחד נענש על חטאיו באופן מידי ולא לפי מה שעשו הוריו. [על כך נלמד בהרחבה בעתיד].

שאלות למלכים א' – פרק כ"א

1. הסבירו במילותיכם מה ביקש אחאב מנבות?

2. על פי הקטע, ציינו שתי דמויות שסייעו לאחאב להשיג את מבוקשו.

3. קראו פסוקים ד'- ז' בקטע שלפניכם וענו: מהו ההבדל בין התגובה של אחאב על הסירוב של נבות ובין התגובה של איזבל על הסירוב?

4. קרא פסוקים ד'- י"ד בקטע שלפניכם.

א. בפסוקים אלה המספר מביע בעקיפין ביקורת על הזקנים והחורים בעירו של נבות.

בססו קביעה זו על שתי ראיות מפסוקים אלה והסבירו כל ראייה.

ב. האם לדעתכם הביקורת על הזקנים והחורים מוצדקת? נמקו.

5. קראו פסוקים ז'- י".

איזבל אומרת לאחאב (פסוק ז'): "אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל. אני אתן לך את כרם נבות היזרעאלי".

ציינו שלוש פעולות (משלושה פסוקים שונים) שאיזבל עושה, שבסופו של דבר מאפשרות לאחאב לקבל את הכרם.

6. **שאלת אתגר:** קראו פסוקים ט"ז- י"ג. במשפט של נבות מסתמכת איזבל על חוקי התורה.

א. בססו והסבירו טענה זו על פי פסוקים ט"ז- י"ג, ועל פי שלושת החוקים:

דברים, י"ז, ו'; שמות, כ"ב, כ"ז; ויקרא, כ"ד, י"ג – ט"ז.

ב. מדוע לדעתכם הקפידה איזבל לפעול על פי החוקים האלה?

7. "הרצחת וגם ירשת" (פסוק י"ט).

א. הסבירו את האשמה שבה אחאב מואשם, וכתבו מדוע מאשימים אותו ולא את איזבל.

ב. איזו משמעות קיבל הביטוי הזה בימינו?

8. מהי תורת הגמול הבאה לידי ביטוי בפסוקים כ"ח – כ"ט? נמקו.
